

Itella Green

Ge en unik julklapp

Havet i världens största skärgård mår dåligt. Ditt stöd möjliggör effektiva vattenskyddsprojekt med vilka Skärgårdshavets livskraft förbättras. Med en Symbiosis-donation får du en namnplatta på Stefan Lindfors skulptur Symbiosis. Med namnet på plattan uttrycker du vår gemensamma vilja att skydda Skärgårdshavet. Du kan donera plattan åt dig själv, ett företag eller en sammanslutning eller som gåva. Donera på adressen: www.skyddahavet.fi

Skärgård

NR 4/2018 - ÅRGÅNG 41 - TIDSKRIFTEN SOM DOKUMENTERAR ETT KULTURARV

Skärgård 4 / 2018: Våra dialekter

VÅRA DIALEKTER

ORDSPRÅK / NORDISKT SKÄRGÅRDSSAMARBETE / BÄRGÖIJEN

SKÄRGÅRD 4/2018

Våra dialekter

Inledaren: Stolthet och identitet / Pia Prost	2
Finlands svenska dialekter mår bra / Thure Malmberg.....	4
Abborrar, strömmingsnät, sjömän och en droppe i havet / Carola Ekrem.....	8
Dialektgränsen i Skärgårdshavet / Ann-Marie Ivars	14
För dig som vill lära dig hootsjärskå! / Ulla Mattsson-Wiklén	16
Lokalblad på Korpo ger dialekthistorier nytt liv / Ida-Kajsa Johansson	20
Svenska spår i skärgårdskommunen Gustavs / Charlotte von Haartman.....	23
På Bärögöjen / Pia Prost	26
"Tig, det får man på Kökar det" / Kristin Mattsson.....	32
Hälsningar från Nöute / Kristin Mattsson	38
Havet tog bror och barn men livsglädjen är kvar / Thure Malmberg.....	40
Skärgårdsfotografen Bo Isomaa	47
Marinbiologin moderniseras / Anna Törnroos-Remes och Erik Bonsdorff	52
Skyddsfonden för Skärgårdshavet / Tove Holm	54
Kött på förvittrade ben / Kasper Westerlund.....	56
Bokhörnan: Spång över gränsälva i nordiskt nålsöga.....	60
40 år av nordiskt skärgårdssamarbete - historien 2008-2017 / Lars Nyberg.....	62
Skärgårdens historia / Christian Pleijel	71
De vill använda vatten två gånger / Christian Pleijel.....	74
Skärinytt	78
Sista bilden	80

Prenumerera på Skärgård!

Nr 1/2003	Strandhugg i Österbotten (104 s.) slutsåld
Nr 2/2003	Ekologer, eldsjälar och föränderlig mångfald (112 s.)
Nr 3/2003	Åspingen – bortglömt kulturarv? (72 s.)
Nr 4/2003	Vårt unika träbåtsarv (96 s.) slutsåld
Nr 1/2004	Estlandssvenska Aiboland (136 s.)
Nr 2/2004	Utö fyr- och lotssamhälle (120 s.) slutsåld
Nr 3/2004	Kustliv och skärgårdskultur (88 s.)
Nr 4/2004	Tillståndet i Östersjön (72 s.)
Nr 1/2005	Folkloristik (72 s.)
Nr 2/2005	Kökar (64 s.) slutsåld
Nr 3/2005	Arktiska latituder (80 s.)
Nr 4/2005	Landskap i förändring (76 s.)
Nr 1/2006	Skärgårdens nya konstellationer (88 s.)
Nr 2/2006	Åländska skärgårdskommuner (88 s.)
Nr 3/2006	Ur västnyländska annaler (84 s.) slutsåld
Nr 4/2006	Sibbo – hotad kulturbygd (84 s.)
Nr 1/2007	Skärgård 30 år (84 s.)
Nr 2/2007	Norra Kvarkens landhöjningsrike (68 s.)
Nr 3/2007	Finska kriget 1808-09 (108 s.) slutsåld
Nr 4/2007	Trettio årgångar med Skärgård (64 s.)
Nr 1/2008	Skärgårdssamarbetet 30 år (68 s.)
Nr 2/2008	Natur i förändring (60 s.)
Nr 3/2008	Museer i kustland och skärgård (60 s.)
Nr 4/2008	Sydbottnisk horisont (80 s.)
Nr 1/2009	Arkeologi (80 s.)
Nr 2/2009	Vårt värdefullaste kapital (64 s.) slutsåld
Nr 3/2009	Kimitoön (60 s.)
Nr 4/2009	Naturfientlig populism (72 s.)
Nr 1/2010	Skärgårdsdelegationen 60 år (100 s.)
Nr 2/2010	Korpo, ytterst i staden (72 s.)
Nr 3/2010	Energi och miljö (60 s.)
Nr 4/2010	En senhöstdag i skärgården (88 s.)
Nr 1/2011	Öborna berättar (84 s.)
Nr 2/2011	Konst och kultur (84 s.)
Nr 3/2011	Glesbygd i förändring (68 s.)
Nr 4/2011	Resurslandskapet (80 s.)
Nr 1/2012	Kaj Dahls skärgårdsarv (108 s.) slutsåld
Nr 2/2012	Mervärde i Skärgård (84 s.)
Nr 3/2012	Skutor och farleder (68 s.)
Nr 4/2012	Kvinnokraft (76 s.)
Nr 1/2013	Om jakt & fångst (84 s.)
Nr 2/2013	Från Okavango till Kuggom (76 s.)
Nr 3/2013	Uppdrag i norr (76 s.)
Nr 4/2013	Mat som hantverk (80 s.)
Nr 1/2014	Skärgårdshavet jubilerar (88 s.)
Nr 2/2014	Ur Anders Munsterhjelm's dagböcker (88 s.) slutsåld
Nr 3/2014	Föreningsaktörer i skärgård (88 s.)
Nr 4/2014	En trend att bryta (80 s.)
Nr 1/2015	Att dokumentera är viktigt (80 s.)
Nr 2/2015	Hangö – mitt i havets famn (108 s.)
Nr 3/2015	Öar och skär (88 s.)
Nr 4/2015	Kekkonen i skärgård (72 s.)
Nr 1/2016	Rosenholm, Lillmälö och Stundars (80 s.)
Nr 2/2016	Skärgårdsturism (72 s.)
Nr 3/2016	Sol och vatten (72 s.)
Nr 4/2016	Finland 100 år (72 s.)
Nr 1/2017	Konst (76 s.)
Nr 2/2017	Skärgårdens mat (80 s.)
Nr 3/2017	Dass, solkraft och hållbarhet (76 s.)
Nr 4/2017	Skärgård 40 år (80 s.)
Nr 1/2018	Vinter och is (88 s.)
Nr 2/2018	Den nya generationen (88 s.)
Nr 3/2018	Från fåglar till Pipping (72 s.)

Prenumerera via www.skargard.fi eller anita.julin@abo.fi, tfn: (02) 215 4944. Årsprenumeration i Finland endast 46 €, utomlands 50 €. Lösnummer kostar 15 €/st inklusive porto. Prenumerationen är fortlopande tills den sägs upp.

www.skargard.fi

Skärgård

NR 4-2018, årgång 41

TEMA: Våra dialekter

Tidskrift utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (SIÅA) för presentation av aktuell skärgårdsforskning samt diskussion kring frågor som rör skärgården och våra svenska kustbygder.

WEBBSIDA: www.skargard.fi

ANSVARIG UTGIVARE: SIÅA/Chefredaktör Nina Söderlund

REDAKTÖR: Pia Prost,
e-post: prost.pia@gmail.com
Tfn: +358 (0)50 338 1710
Postadress: Arken, Fabriksgatan 2 G,
20500 ÅBO, Finland.

Tidskriften Skärgård utkommer med 4 temanummer per år.

ÅRSPRENUMERATION (fortlöpande) kostar 46 € i Finland och 50 € utomlands. Lösnummer 15 €.

PRENUMERATIONER via www.skargard.fi
eller Anita Julin, tfn: (02) 215 4944,
e-post: anita.julin@abo.fi

LEDNINGSGRUPPEN FÖR SIÅA 2018-2020

Ordförande PM, utbildningsplanerare Nina Söderlund
suppl. PM, utbildningschef Mona Riska

FL, föreståndare Kasper Westerlund
suppl. FM, skärgårdsguide Charlotte von Haartman

FD, docent, universitetslärare Mikael von Numers
suppl. PM, kommundirektör John Wrede

FD, universitetslärare Blanka Henriksson
suppl. PM, utvecklingschef Gunilla Granberg

FD, docent, universitetslektor Katriina Siivonen
suppl. FM, utvecklingschef Olle Lerche

FM, koordinator Katja Bonnevier
suppl. PM, skärgårdsombudsman Sami Heinonen

PD, professor Kjell Andersson
suppl. FM, doktorand Maria Johansson

FM Julia Ajanko (FÖSS)
suppl. EM, verksamhetsledare Micaela Jansson (FÖSS)

Konstsamfundet

William Thurings stiftelse
Centret för konstfrämjande (Taike)
Tidskriftscentralen rf.
Stiftelsen Martha och Albin Löfgrens kulturfond

LAYOUT, OMBRYTNING OCH PRODUKTION:

Cosmos Factory Ab, Åbo

TRYCK: Grano Oy, Vasa

© 2018 Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi

ISSN 0356-9381

PÄRMEN: Grågäss
vid Kallans fyr.
Foto: Bo Isomaa

Stolthet och identitet

...Fö tå föusi ha vinka (ramlat omkull), å sista fååri ha strykt me, ja tå e do glad att mäjjin (mågen) har en kåo... Den österbottniska dialekten klingar när en ivrig barnaskara tar i för kung och fosterland. Det är julfest i byskolan, men vi befinner oss inte i Österbotten utan i Åboland. ...å såmm Paavo ein gang sa, tå grannens råijjin (råg) frusi ner, vi kann int bara lägg åss ner å dö, bland na bark i brö...

Inte alla föräldrar förstår orden i låten *Paavos barkbrö*, som uruppfördes på Skolmusik 2017 då Finland firade 100 år. Men barnen har koll. Det är ju humorguppen KAJ som skrivit den, så barnen har redan övat på flera andra av deras populära låtar. KAJ har fått flera pris för att de med humor och språket som verktyg förenat Svenskfinlands olika regioner.

Allt fler artister använder sig av sina dialekter när de uppträder. Människor överlag vågar idag använda dialekterna oftare och i fler sammanhang än förr. Nästan hälften av finlandssvenskarna uppskattas ha någon dialekt som modersmål, därför är det glädjande att se stoltheten för dialekterna tycks växa sig allt starkare.

När det gäller dialekter blir man aldrig fullärd, främst för att nästan varje by kan ha sin egen variant. Visste du annars att uttryck som slutar med "sa hon..., sa han..." kallas wellerismer? De är ofta dråpligt roliga,

kanske för att det ibland räcker en stund innan man faktiskt kommer på knorren. Uttrycket som har använts både på Geta, Kumlinge, Brändö och Hitis hör till en av mina favoriter: "De ä bra att någon får, sa han som fick strömming, när alla dom andra blev utan". Läs fler i Carola Ekrems artikel om finlandssvenska ordspråk och talesätt från skärgården.

Skillnader i miljö och kultur kan ha påverkat dialekternas uppkomst mer än de geografiska avstånden, skriver Mikko Puttonen i Helsingin Sanomat 19.9.18. Forskare inom språkvetenskap och biologi vid Åbo och Tammerfors universitet har undersökt de olika finska dialekterna i landet på 1920-talet, och kommit fram till att levebrödet och näringarna skapade en bubbla inom vilken språket utvecklades. Naturförhållandena har påverkat vilket jordbruk eller vilka näringar som lämpat sig för olika områden, och därför kan dialekterna kopplas till den omgivande miljön.

I skärgården är det naturligt att det finns många ord för fiske, båtliv och inte minst vädret. Ord och uttryck som är kopplade till en viss syssla glöms så småningom bort när näringarna förändras. Ord som exempelvis handlar om säljakt är det inte längre så många som minns, därför har man till exempel på Bergö gått in för att samla in försvinnande dialektord och -uttryck så länge nån ännu kan dem. Och personligen kan jag

ju tycka att det är väldigt synd att ett ord som *snorhorne* om näsan håller på att försvinna, som på Nötö.

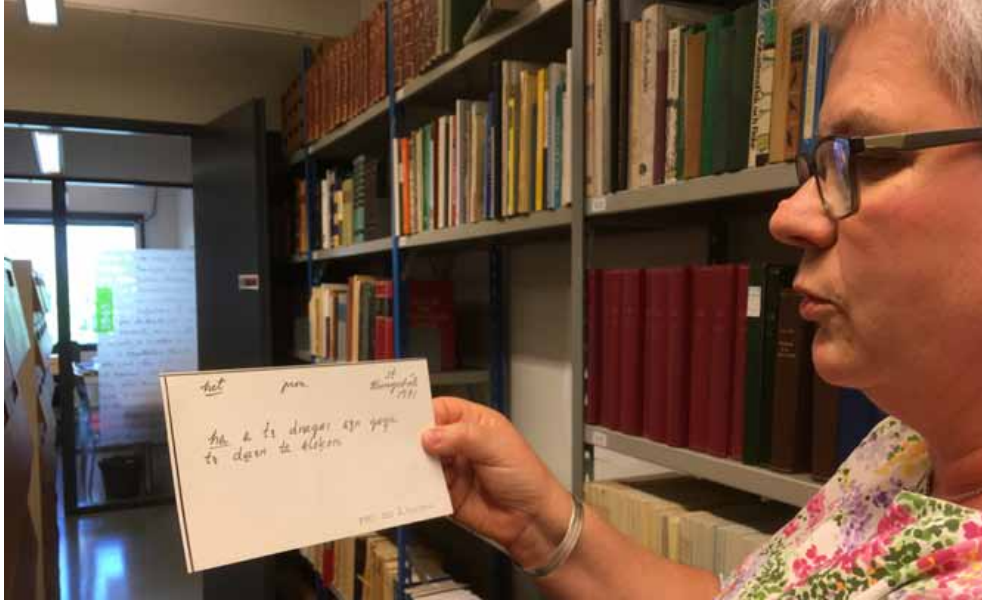
Vi älskar våra dialekter, så är det bara. När jag på min egen fb-sida efterfrågade folks favoritord och -uttryck på dialekt, fick jag flera hundra kommentarer av närmare 130 olika personer - det toppas bara av mängden gratulationer när vårt tredje barn föddes 2014. Så fast denna tidskrift utges av Skärgårdsinstitutet vid den vetenskapliga högborngen Åbo Akademi, följer här en synnerligen ovetenskaplig lista över favoritord från - i grova drag - Kokkola i norr till Borgåtrakten i öst. Jag tar fullt ansvar för både stavning och översättningar. Håll till godo! ■

Pia Prost
Redaktör

Foto: Erik Saanila

<i>Gärr-/Kälkkä-</i>	Jätte-	<i>Ååsiides</i>	Långt borta
<i>Friisk</i>	Osalt, smaklös	<i>Maser schaan schenn</i>	Gå bort
<i>Stjyna</i>	Ganska	<i>Tryna</i>	Vara nyfiken
<i>Skryft, skryp opp se</i>	Trevligt, sätta	<i>Pallervant/Källvant</i>	Tönt
	guldkant på tillvaron	<i>Veilpung</i>	Lite mesig
<i>He e mangleis</i>	Livet är så mångfaldig, att	<i>Jokakass</i>	Skojare
	språket inte räcker till	<i>Jönstis/Jänst</i>	Just
<i>Måra åpå</i>	Träget arbete (med viss	<i>Aales/Aadeleis</i>	Annorlunda
	förnöjsamhet)	<i>Tater/Taträger</i>	Tassig
<i>Slöuskdöu</i>	Ha selektiv hörsel	<i>Göytar</i>	Pojkar eller ungar (beroende på ö)
<i>He jöutas</i>	Inget att avundas	<i>Flickgöytar</i>	Flickor
<i>Vikovill</i>	Vet inte vilken veckodag det är	<i>Tjäcklåt/Tjöklot</i>	Ostadigt
<i>Tjööjs</i>	Få kväljningar	<i>Skeimåt/Durre</i>	Disigt, dimmigt
<i>He e assit</i>	Totalt värdelöst	<i>Tallåt</i>	Dum, tokigt
<i>Prackot</i>	Besvärligt	<i>Karos</i>	Godis
<i>Råkel</i>	Komplicerat problem	<i>Dabboger</i>	Fånig, dum, misslyckad
<i>Shacksnejd</i>	Hänger inte med gänget	<i>Pannstandi/Standåt</i>	Gammalt kaffe
<i>Dåm(b)firi</i>	Avslagen	<i>Pepelskellä</i>	Pladdrande person
<i>Pjaso</i>	Fånig	<i>Lavabränd</i>	Nedlåtande om
<i>Oppstakaslärvo</i>	Paraply		personlighetsdrag
<i>Greinspele</i>	Cykel	<i>Leetvitu/Pletu</i>	Löjlig/-t
<i>Åppstellt</i>	Utan råd	<i>Viskli</i>	Ordentligt, bra
<i>Ha lejdån</i>	Vara led		

Caroline Sandström med dialektord från Kungsböle

Finlands svenska dialekter mår bra

Text och foto: Thure Malmberg

– Våra svenska dialekter i Finland mår bra och frodas, speciellt vid köksbordet, säger fil. dr. Caroline Sandström, huvudredaktör för Ordbok över Finlands svenska folkmål. Hon är rimligen vår främsta expert på Finlands svenska bygdemål.

Det handlar om en historiskt förankrad ordbok från det gamla bondesamhället fram till 1920-talet. Tillsammans med tre erfarna redaktörer – representerande en enligt henne fin regional täckning – jobbar hon på Institutet för de inhemska språken på en ordbok, som i dag har 71 000 artiklar från A till P(otät) publicerade. Under 2019 väntas man vara framme vid P(övel) som betyder pojkvasker.

Men dialekterna förändras, även de mest utjämnade varianter som talas i dag är dialekt. De lever och mår bra under förutsättning att de används.

– Jag tycker varietet är en bra beteckning för det som kallas dialekt. Med varietet undviker man alla värderingar.

– Dialekt är ju en språkvariant som talas av invånarna i ett avgränsat geografiskt område. Men dialekterna förändras, och det ser ut som om vi nu får allt fler regionala varianter, säger hon.

– Men det är ytterst sällan det dyker upp helt nya ord och vi hittar aldrig på några ord utan bara det material som finns i ordregistret. Vårt arbete siktar på att skapa en dialektordbok fram till bokstaven Ö. Fyra tryckta band från A till O(ch) har kommit ut. I fortsättningen publicerar vi nya artiklar som en nätordbok.

– I vårt finlandssvenska register har vi en miljon ord, medan man i motsvarande dialektarkiv i Sverige räknar med sju-åtta miljoner ord. Men i Sverige saknas nu pengar för att slutföra jobbet med en heltäckande dialektordbok, och det projektet ligger just nu på is, säger Caroline Sandström.

KÅSERI AV LILL-PONTUS

Pappa Johans resor

–Var håller pappa Johan hus? Honom har man inte sett på bra länge, konstaterar jag.

– Sidu han e som eit stort bån. Han tycker att he e ing rolit meir ti vara hi på laande. Han ska som bånen hela tidn ha någo nytt ti pota me. Hans plastvidunder ti båt ha visst stått hela somarn di på land-backan på någo varv i storstan. Å monstergrillen ha stått i lidre. När han senast va hi berätta han att han börja reisa. Tå had han vari di på fågelholmana å sen sku han fara ti Aba Dubi å sen...

– Han menade säkert Abu Dabi, säger jag.

– Kanske he. Å så räkna han opp alla paikkor di han ha vari å vart han ska fara.

– Var är han nu?

– Ja tror att han sa att han sku fara ti Cabrinien å vara me på nån kryssning ti olika holmar.

– Han menade säkert Caribien, påpekar jag.

– När ja fråga honom vaför

han reiser så myky svara han att man lær sej så myky å sir så myky å träffar så myky olika människor. Men saningen e nog att han inga orkar var heim tisamans me gumman. Tom grälar ju bara å värre lær he ha blivi . Di sku ju ta skilsmäso men så to tom inga, men nån försoning tycks he inga ha blivi.

– Ragnar, du har ju blivit en riktig skvallerkåring, säger jag.

– Säjer tu he. He e säkert gumman som ha smitta mej.

– Jag tycker synd om pappa Johan, säger jag.

– Inga e he någo synd om honom. Han ha bädda sin säng sjölv å nu får ha ligga tår. He e sidu så att såna som han kan vara nöjda bara ein korter tid. När han kom hi för tjugo år sen va han så nöjder så nöjder, gick omkring å skröt hur härlit he e ti vara på laande. Sen va han ein tid så stolter yvi sitt plastvidunder ti båt. Å sen köpt han fina bilar å skröt

å skrävla me tom. Å så skaffa han ein motorcykel. Minns tu när han kom skurrande me ten å skreik ti oss att nu e ni visst myky avundsjuka. He e sidu så, att he e just avundsjukan som han tycker mest om. Han tror att alla gar omkring å e avundsjuka på honom tå han har alla möjliga fina men helt onödiga grejor. Å nu vill han att vi ska vara avundsjuka å beundra honom när han reiser så myky. Å så överdriver han å ljuger å skrävlar.

– Ni tycks ha en hel del gemensamt, pappa Johan och du, säger jag med lite sarkasm i rösten.

– Kva sær tu, utropar Ragnar. Ja e som Balder, ja ljuger alder.

Dörren öppnas. Där står Ragnars gumba.

– Ja hörd va tu sa. Hur kan ein mänska ljuga att hon inga ljuger. Å nu komer tu heim å lite hiskeliit fort.

– Aj, aj kapten, säger Ragnar och gör honnör.

Lill-Pontus kåseri i Nya Östis 4.10.2018

Ragnar med Jaffa talar dialekt

Ligger på is gör däremot inte dialekten i Nya Östis, den pigga nya Lovisatidningen som med sin energiska chefredaktör Kim Wahlroos i spetsen trotsat alla olyckskorpar och på bara några år fått trogna prenumeranter. Tidningen skapades när Ksf-media lade ned lokaltidningen Östra Nyland och i samma veva också minskade Borgåbladet till en tvådagars tidning som döptes om till Östnyland.

Chefredaktör Wahlroos har i Nya Östis en stående kolumn på sista sidan, där han under

signaturen Pontus kåserar om aktuella frågor tillsammans med ”Ragnar”, en bygdens man som talar dialekt och gärna dricker Jaffa. Kåserierna utformas som en dialog, där Pontus talar standardsvenska och Ragnar en östnyländsk varietet.

– Jag tycker det här är skickligt genomfört, säger Caroline Sandström. Det finns en stark tradition med kåserier, skådespel och folklivsskildringar på dialekt, som ju primärt är ett talspråk.

SMÅTT & GOTT

Peling-språk del 11:

Täm täär utfärdana ti Ätärholm

Någars i någon Pelingbok haar'e talats om täm täär somar-utfärdren ti allik stellen jäär i skären. He som va te viktiga fär me tö opa 1950-tale o kvaför int opa 1960-tale mee, va noo täm täär täävlingana, bädi me aktersparkare o me fiskanbåtar (inambordare). Int ve he ju annors någo som va roolit me foreningin för oss bädn men si täm täär utfärdren me teevlingar – he va någa he. Ä vi va noo inga täm eenda som tickt att he e roolit, te daagin som utfärdn va, tö sku noo allö som hadd bådt iväg, obiroaende om'e sä sku roos. Eindeil rooddare käm rooand ti va mee i rooddanteevlingin ä.

He läär ska tidigore ha vori utfärd ti oader stellen ä jäär i skären men inga minns ja någär oader stellen än vi ängbåtsbroon opa Stoor-Peling ä sidan uut opa Ätärholmän säm te tiidn inga ennu hadd någ huus, nu e ju holman full uta folk bädi opa vintern ä somarn.

Reidan lengi föri te utfärdn sku börj kom båatana köörandi ä några rooande. Man stoo täär i straanden ä fundeera att mä nu täm täär gaomblingana ti förädrar veit näär'e börjar. Men no visst täm. Sä vä'e ti pack se i båatn ä ti far iväg. Sä läng som vi hadd inamboordarn, einda ti 1955 sä köörd vi me te båatn. Sidan blei'e aktersparkare.

He sku allti talas i goo tiid om kvem som nu ska ti va ä vinna. Nybondas Erik hadd ein fiira hestars Penta ä han vann noo någon gang han mee. Sidan kom täm täär Johnson, Evinrude och Mercuri-motoren som va sä miki leetare ä sä börja täm vinn, kvem säm vann i klassn undi 5 hkr minns ja int rikit men ein kasa båatar vä täär me.

Ein gango va ja ä mee ä köörd ikapp, ja hadd kööpi bådt från Tillmans ä sä hadd ja ein 35 hk Mercuri. Ä no käm vi imädäl ä blei opa ana plats, vi va två båatar i just te klassn.

Ein ana gango va grannas pojkin ä köör ikapp, han hadd ein niäär glasfiber-båt ä ein stoorär moator opa. Tä m va två stickin i båatn och näär täm sku köör runt tetäär klackin säm e innanför Määs-holman sä skar föörkantn i vattne ä te eina pojkin ti sjöös me goo fart. Sä too täm äm startn ä int endra he se någa, i sama kurvon äka sama pojkin ti sjöös åter.

I klassn för inamboordare va he eideira Määrholms Hemming eller Straandas Peeki som sku vinna, troodd man. Men ein gangä minns ja att Klabbjulle sku ha vonni.

Nu ska ja ti set båatn i sjöön sä nu fär tetta skriivandi recka för tessan gangon.

—Katuvarpn

– Mitt eget modersmål är Sibbodialekten, eftersom jag växte upp i södra Sibbo. Fortfarande finns det ett stort antal personer som talar Sibbodialekt, men inflyttningen tär på dialekten. Mitt favoritord är ”He”, som finns i hela Svenskfinland, och som jag också arbetade med i min egen doktorsavhandling.

– Nya Östis är inte heller ensamt i sin genre; Sydösterbottningen i Kristinestad har ibland tryckt hela nummer på dialekt. På sociala medier som Facebook kan man ofta se att unga människor skriver på dialekt.

– Österbotten är ett jättestort dialektområde med robusta dialekter, men man talar också fortfarande dialekt i både västra och östra Nyland. Mellersta Nyland och Åland är däremot områden där utjämningen gått längst. Åboland är en spännande region som det forskats mycket i. Mossalaområdet i Houtskär har liksom både Kumlinge och Brändö starka dialekter, säger Caroline Sandström.

Pellingevariatet i medlemsblad

Sedan några år tillbaka har Pellinge Hembygdsförening i sin medlemstidning Pellinge Nytt en stående spalt på dialekt.

– Vi är väldigt få kvar som talar den dialekt som användes här för femtio år

sedan, säger Karl-Erik Liljeström i Lill-Pellinge, Borgå.

Det är han som under signaturen *Katuvarparn*, hämtad från hemställets namn, svarar för kolumnerna. Förleden har ingenting med finskans ”katu”, gata, att göra. I stället gissar Liljeström på att en katt någon gång har kommit att ge namn åt platsen, där man en gång i tiden drog not, ”varpa” som det också kallats.

– Jag är född och uppvuxen i Lill-Pellinge och har talat dialekt i hela mitt liv.

Efter en dialektkurs på Kuggom 2002 gav en grupp med bland andra Nils Husberg ut en ”*Östnylensk lesanbook*” (Östnyländsk läsebok). I företalet beskriver Husberg sig själv så här: ”*bonn opa Bos-Sesu i Hindärsby, ekstraknekk opa Tekniska Höugskoolan, tekn. dr., åptofibärgrivare, språåk-, hystoorie å slektfårskari*”.

– Det var bland annat den boken som gav inspiration till kolumnerna i Pellinge Nytt. Med tiden har det blivit en hel serie och till jul kommer kolumn nr 14, som skall handla om när ”*haave ’ bloomar*”, som min pappa brukade säga, det vill säga algblooming, berättar Liljeström. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

THURE MALMBERG har jobbat 30 år på HBL som reporter och biträdande redaktionschef. Han har varit medarbetare i Tidskriften Skärgård sedan snart 20 år tillbaka och har författat ett antal böcker, främst om skärgård och sjöfartshistoria.

040 5936269
Centrumgränd 1A 3, 01150 SÖDERKULLA
Maj-oktober: Fågelviksvägen 26, 06950 EMSALÖ

Abborrar, strömmingsnät, sjömän och en droppe i havet

Finlandssvenska ordspråk och talesätt med skärgårdstematik

Text: Carola Ekrem

När Svenska litteratursällskapet i Finland i slutet av 1880-talet började sända ut traditionsinsamlare trodde man att all folktradition i en snabbt föränderlig värld höll på att försvinna. Det var bråttom, och de studenter, sommarlediga lärare och andra stipendiater som sändes ut på fältet vägledades av detaljerade direktiv. Speciellt ordspråk och talesätt visade sig vara ett svårångat material, som ”stundens barn” framkallas de endast i speciella situationer.

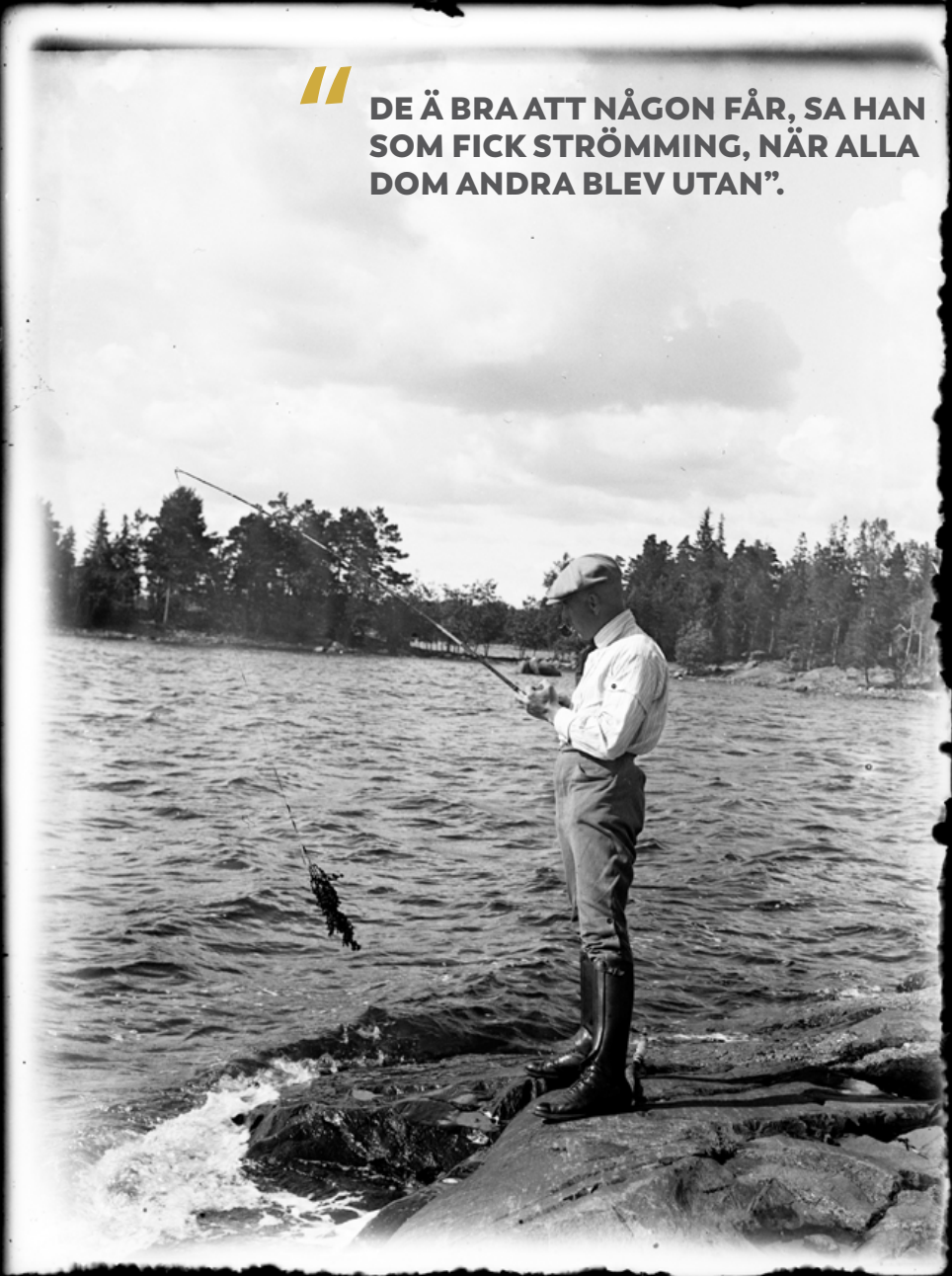
En insamlare som lyckades väl i sitt arbete var Väinö Solstrand som i maj 1907 tilldelades Ålandsstipendiet. Solstrand underströk i sin ansökan att han (ehuru bosatt i Helsingfors) under flera somrar vistats på Åland där hans föräldrar vuxit upp. Solstrand tog allvarligt på sin uppgift och gjorde sommaren 1907 fältarbete i två månaders tid på Brändö och Iniö. Vid jultiden samma år kompletterade han ännu sina enligt egen

utsago ”knappa uppteckningar västerom skiftet” under en för tiden typisk strapatsrik fältresa:

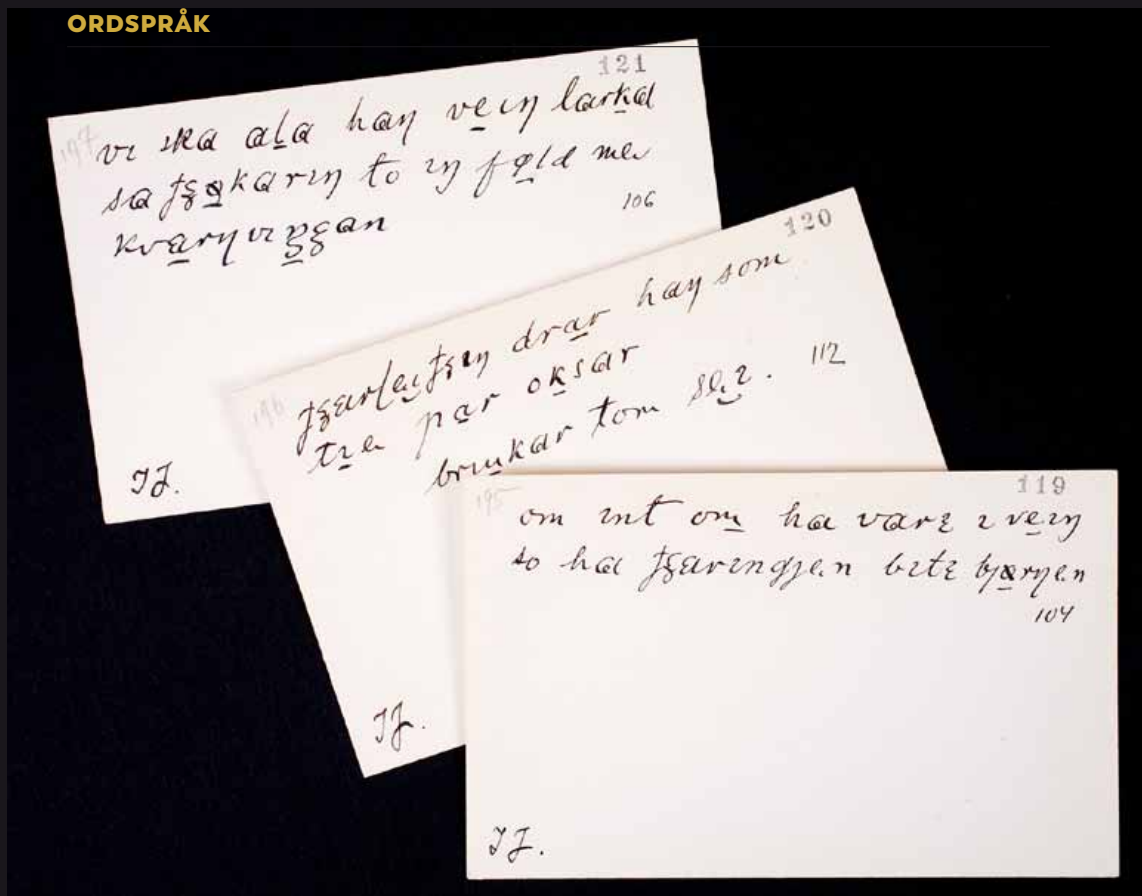
Efter att dels till häst, till största delen till fots ha tillryggalagt vägen från södra Houtskär (invid Stockholms-farleden) till Keistiö i Iniö erfor jag att en färd över Skiftet knappast vore tänkbar under den närmaste veckan, då isen ej lagt och i ingen händelse så snart bleve körbar. Då jag slutligen tänkte på att på för ändamålet medtagna skidor göra färden över Skiftet var emellertid den tid jag kunde disponera över så långt framskriden att jag ej fann skäl att utsträcka denna vinterresa längre än till Iniö särskilt som jag fann att här för mig ännu mycket återstod att göra. Den 6 januari avreste jag med häst från Iniö till Houtskär, därifrån jag åter anlände till Helsingfors följande dag.

Resultatet av resorna var hundratals ordspråk. Solstrand anställdes 1908 som amanuens vid Svenska litteratursällskapets arkiv, och gjorde under kommande år fortsatta

// **DE Ä BRA ATT NÅGON FÅR, SA HAN
SOM FICK STRÖMMING, NÄR ALLA
DOM ANDRA BLEV UTAN”.**

Tematiken med maritim anknytning är rätt många i de finlandssvenska ordspråken. Bernhard Åström fiskar (1920), men blev tydligen utan.
Foto: Bernhard Åström. Svenska litteratursällskapet i Finland.

Sommaren 1907 antecknade Väinö Solstrand på små kartotekskort sin första ordspråksskörd från Brändö och Iniö. Han använde landsmålsalfabetet som gjorde det möjligt för forskarna att också få kännedom om textens exakta språklighet. (SLS 116)

fältresor i hela Svenskfinland. Han fick också uppdraget att ge ut volymen *Ordstäv* i den stora materialutgåvan *Finlands svenska folkdiktning* (1923).

Avspeglar ordspråken folksjälen?

I Svenska litteratursällskapets arkiv finns ungefär 60 000 ordspråk. En av världens största ordspråksexperter genom tiderna, professor Matti Kuusi har konstaterat att det speciella med ordspråk är att vissa av dem är kända i stora delar av världen, medan andra

bara förekommer inom en liten krets, en familj eller en förening. En evighetsfråga för ordspråksforskarna har varit huruvida ett folks ordspråksskatt avspeglar den i landet rådande mentaliteten, "folksjälen" kallad.

Senare tiders forskare har ställt sig skeptiska till på ordspråk baserade generaliserande omdömen av olika folks nationalkaraktärer. Däremot kan man fastslå att ordspråken innehåller mycken kunskap om det dagliga livet, föremålsbeståndet, folkhumorn, arbets-

metoder och redskap. De utgör alltså ett kulturhistoriskt källmaterial.

Man kunde tänka sig att den finlandssvenska bosättningen vid kusten och de maritima näringarna även färgar ordspråkstematiken. Vi ska se vad en genomgång av materialet i utgåvan *Många krokare i långdansen. Finlandssvenska ordspråk och talesätt* (redigerad av Carola Ekrem, Helsingfors 2017) kan ge för svar på frågan.

Gamla talesätt

En stor del av den finlandssvenska ordspråkskatten har mycket gamla anor. Redan i Christofer Larson Grubbs ordspråksvolym från 1600-talets mitt kan man hitta många talesätt. Här återfinns till exempel vanliga ordspråk som ”I det lugnaste vattnet går de största fiskarna”, ”Gott simma när en annan håller upp huvudet”, ”Ingen är den andras bror i havet” samt ”Bättre små fiskar än tomma diskar”.

Det finns ett antal ordspråk där ”fisken” ersatt en annan vanligare metafor. Ordspråket som avundsjukt granskar grannens egendom ”Alltid mera mat i annans fat” kan ha formen ”Altti e he mytjy fiskar i ein anans båat” (Pernå). ”Bättre en fågel i handen än tio i skogen” har på många orter i Åboland och Åland antagit formen ”En fisk i grytan är bättre än tio i sjön”. Analogt med talesättet ”Prisa inte det gamla förrän du undersökt det nya” har man i Ålands Brändö sagt ”Rosa int fisken förrän du har den på disken”. ”I brist på bröd äter man limpa” har i Björköby varianten ”Blir vi utan bröd äter vi torrisk” och i Finström ”I brist på bröd så äter man limpa, i brist på fisk så äter man simpa”. ”Allt är inte guld som glimmar” har i Hitis, Brändö och Pargas fått en fortsättning: ”Allt är ej guld som glimmar och inte allt fisk som simmar”. En variant av ”Äpplet faller inte långt från trädet” har i Houtskär fått en

specifikation, ”Kvisstin falldär int så laangt från treedä bara en skötbåtslängd”.

Goda råd och visdomsord

Ordspråken formulerar ofta levnadsråd på ett mustigt sätt. Fiske, mete och fisk förekommer i vissa uttryck. Förnöjsamhet och anpassning till situationen kan uttryckas: ”Får ja inga fissan sa haar ja mina masskar i beholl, sa gobbn, när han satt å meeta” (Pojo Ekenäs).

Handling och konsekvens uttrycker ”Sådana fiskar som man metar efter får man” (Houtskär, Nagu, Finby). Att agera i rättan tid och inte förhast sig är en viktig egenkap: ”Salt int fiska emand (medan) di je i sjöön” (Malax), ”Ä ji int värt ti säli fistjin förän an a fånga an”, (Korsholm) eller ”Man ska ta fisken medan den är med huvu ti lands, senn ä dä förseint, när den vänder stjertn till” (Östra Nyland).

Ett allmänt ordspråk som råder en att ta det lugnt i en prekär situation är: ”Större skepp har seglat omkull än en svinho” (alternativt vällinggryta, surmjölksbytta eller barkbåt).

Vad flundran, karingen och pellingebon sa

Wellerismer kallas ordstäv där någon, en person eller ett djur, uttrycker något. Namnet hänför sig till Sam Weller, en betjänt i Charles Dickens *The Pickwick Papers* som ständigt strör omkring sig talesätt av typen ”sa gubben, sa gumman”. Också på tal om fiskar och fiske finns ett antal finlandssvenska wellerismer, ofta med humoristisk underton:

- Jag undrar, sa flundran, om gäddan är en fisk. (Hela Svenskfinland)

- Ein skit reiså, sa pelingbon, när han var till kyrkan, och dom andra fiska bra under tiden. (Liljendal)
- De ä bra att någon får, sa han som fick strömming, när alla dom andra blev utan. (Geta, Kumlinge, Brändö, Hitis)
- Då vi en gång hålla jul, ska vi stek en strömming till, sa Lappfjärds käring-en. (Sydösterbotten)
- Fiskargumman såg bonden lägga ut nät varpå hon utbrast: ”Nog vill ha mer och fan vill ha fler”. (Lumparland)
- He värsta för en sjöman e ti va utan tobak, ha springskitun å land i lä. (Nagu)
- Beck och tjära sjömans ära, loppor och löss sjömans tröst. (Nagu, Hitis)
- Ein urblåster sjöman, ein uppbränd köksa å ein sönderskaka kust dåger int ti någo. (Borgå)
- Ingen ä sjöman förrän an ha pissa i saltsjön. (Borgå)

Som metaforer för att ha självförtroende och reda sig själv finns ett antal wellerismer med båtmotiv:

- Gamla bockar har styva horn, sa Järvin när han ensam drog upp skötbåten på land. (Korsholm)
- Alla tillika, sa gubben då han drog båten allena. (Sydösterbotten)
- Teliika, teliika sa han som hissa segel allena. (Bromarv)

Sjömannens liv och leverne

Det finns en hel del ordspråk om yrken, ofta mer eller mindre skämtsamma omdömen om utövarna av olika arbeten. Sjömannen är inget undantag:

- En sjöman till häst är en styggelse för Gud. (Finby, Pernå, Saltvik)
- En sjöman utan kniv ä som en hora utan slida. (Iniö, Västanfjärd, Dragsfjärd, Sottunga, Brändö)
- Av små fiskar blir gäddan stor. (Vasa)
- Färsk fisk och främmande luktar på tredje dagen. (Karleby)
- Abborren har fritt att välja, lämna kroken eller svälja. (Hela Svenskfinland)
- Båänvätä (barnvettet) å strömmingsnäta är liika gliis. (Karleby, Solv, Helsinge)
- Sällan ger det glesa nätet men då ger det stora fiskar. (Iniö, Borgå)
- Han som konsten kan han fiskarna får. (Östra Nyland)
- Jag har allri leva på småfisk och lotterivinster. (Helsingfors)
- Stora skepp gå även i kvav. (Esbo)
- Ingen fara på fjärden så länge båten ä ny. (Oravais, Tenala)
- I graven å i motorbåtn får man ro. (Borgå, Pernå)

Andra ordspråk om fiskar, båtar och havet

- De drunkna mest som simma bäst. (Houtskär, Brändö, Dragsfjärd, Hitis, Finby, Lojo)
- En havande kvinna och ett seglande skepp är en fröjd för ögat. (Korsholm)

”Han är rik som havet är djupt” sägs det i Närpes och Borgå, och ”Små droppar bilda havet” i Lappträsk. ”Det är till som när myggan (loppan eller mösset) pissar i havet” beskriver man ofta en ökning som saknar betydelse. Men i hela Svenskfinland är talesättens små djur och insekter av annan mening: ”Allt är det till, sa flugan (myggan, myran, mösset, loppa), när den pissa i havet (sjön, Atlanten)”.

Metaforerna och tematiken med maritim anknytning är alltså rätt många i de finlands-svenska ordspråken och talesätten. Men

kanske man trots allt får hålla med Väinö Solstrand när han skriver:

De anförda exemplen utgöra givetvis blott en försvinnande liten del av ordspråkens totalmassa, vilken står i kontakt med snart sagt alla upptänkliga områden av mänsklig tanke och verksamhet och sålunda ger en mycket fyllig bild av vad folket erkänner som högsta dygd och odygd, högsta vishet och dess motsats.

Att samla ordspråk och forska i användningen av dem är hursomhelst en viktig och fascinerande uppgift – än i dag! ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

CAROLA EKREM är fil.dr i folkloristik, författare och arkivarie vid Svenska Litteratursällskapets arkiv.

carola.ekrem@sls.fi

Foto: SLS/Janne Rentola

Dialektgränsen i Skärgårdshavet

Text: Ann-Marie Ivars

Mellan Houtskär och Korpo i Skärgårdshavet går en dialektgräns som 1894 upptäcktes av O. F. Hultman, en av pionjerna inom finlands-svensk dialektforskning. Gränsen bildar skiljelinje mellan två större dialektgrupper, som Hultman kallar *nordfinländska* och *sydfinländska* mål. Indelningen motsvarar områdena för de medeltida lagsagorna i Finland: Norrfinne (Norrfinland, Satakunta, Åland och Österbotten) och Söderfinne (Söderfinland, Nyland). Norrfinland och Söderfinland var sedan 1300-talet namn på de områden i landskapet Egentliga Finland som låg väster respektive öster om Aura å.

GRÄNSEN BYGGDE Hultman på iakttagelsen att man i Houtskär i Norrfinland och Korpo i Söderfinland talar dialekter som står i skarp kontrast till varandra. Kontrasten synliggör han (1939) med exempel på tolv språkdrag:

Houtskär

be:k 'beck', *tjö:t* 'kött'
strett 'stritta'
bären pluralis 'bär!'
bjärå 'bära'
lise 'läst', *styli* 'stulit'
läsä 'läsa'
o:l 'ord'
tje:ldä 'källa', *sko:djin* 'skogen'
bakkanj 'backen'
kvi:tär 'vit'
karan 'karlarna'
tålin 'sådan', *hålin* 'vilken'

Korpo

bik, kyt
stritt
bärin
bära
läse, styli
lesa
o:rd
ke:ldä, skog:in
bakkan
vi:tär
karana
tåkån, håkån

HOUTSKÄR UTMÄRKER sig speciellt för tre egenheter som skärper gränsen mot Korpo. För det första *vokalbalansen*, motsättningen mellan *lagå* 'laga' med å som slutvokal och *lagg* 'lagga träkär!' med fallen slutvokal. För det andra *tilljämningen*, övergången *ä* till *i* i *lise* 'läst' och *u* till *y* i *styli* 'stulit'. För det tredje *palataliseringen*, det *j*-haltiga uttalet av *d*, *n*, *l*, *t* i ord som *mannj* 'man', *follj* 'full'. Vi får gå ända till Dalarna och Trøndelag för att möta motsvarande drag i nordiska dialekter.

De tre särdragen för Houtskär står i samklang med en gammal sägen som berättar om en inflyttning från Dalarna som skulle ha ägt rum för fyrahundra år sedan:

Hotskärsborna ha kommit från Dalarna. En höst då isen låg i den inre skärgården, kom konungen till Hotskär och fördrade, att de skulle "hugga in" honom till Åbo, men de vägrade. När han sedan vände hem tillbaka, tog han hotskärsborna med sig och skickade dalkarlar i stället. Därför är också hotskärsbornas språk alldeles skilt för sig. Dalarna voro den tiden likasom en förvisningsort, ty det var ett ställe, där det inte var så gott att vara. (Finlands svenska folkdiktning II:1, 1928, s. 46.)

Det ska ha varit Karl IX som 1607 eller 1608 skickade sägnens dalkarlar till Hotskär.

I 1500-TALETS bondehandel på Stockholm avspeglar sig Norrfinland och Söderfinland som två skilda kulturområden. Det var Iniö och Hotskär i Norrfinland som stod för största delen av fiskexporten till Stockholm, medan Söderfinland hade en mer blygsam andel i handeln. De byar som där deltog i handeln var Berghamn, Lökhalm och Sandholm i Nagu, Hitis samt Högsåra och Kasnäs i Kimito, med andra ord byar som Hultman räknade till gruppen nordfinländska mål.

HANDELSGEOGRAFIN INTE BARA

bekräftar dialektgränsen i Skärgårdshavet, den förklarar också likheterna inom den grupp inom gruppen nordfinländska mål som bildas av bondeseglade södra Österbotten–Åland–västra och södra Åboland. På Skeppsbron i Stockholm möttes folk från olika delar av riket. Som resultat av dialektkontakt med seglare från svenska sidan talar man i den här triangeln mer modernt än man gör längre norröver och söderöver, där handeln hade en annan karaktär.

I NORRA ÖSTERBOTTEN drevs handeln yrkesmässigt av *landsköpmän* som hade en högre social och ekonomisk status än bondeseglarna. I östra Åboland och Nyland seglade man på Reval och inte så mycket på Stockholm. I de här tre områdena talar man följaktligen mer ålderdomligt än man gör i triangeln i språkområdets mitt. Ett exempel: modernt *fö:dd* med kort och ålderdomligt *fö:dd* med långt *ö* före *dd*.

Dialektutvecklingen vittnar om hur människor som har stor gemenskap i arbete och umgänge även utvecklar en gemenskap i språket, och tvärtom. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

ANN-MARIE IVARS är professor emerita i nordiska språk vid Helsingfors universitet.

Källa: Ann-Marie Ivars, "Viktiga gränser i det svenska språklandskapet i Finland" i Svenska landsmål och svenskt folkliv 2014 s. 19–38 och där anförd litteratur, särskilt Nils Friberg, Stockholm i botteniska farvatten, 1983.

Det skulle vara intressant att få lyssna till Erik Ehrne, när han undervisar Sven Andersson i hur man bygger nät. Bilden från Björkö är tagen slutet av 60-talet eller början av 70-talet.
Foto: Sven Andersson © HLA (Houtskärs lokalhistoriska arkiv)

För dig som vill lära dig hootsjärskå!

Text: Ulla Mattsson-Wiklén

Houtskär pratar vi inte svenska – *nää, jänn talår ve barå hootsjärskå*. Houtskärskan är besläktad med de germaniska språken. Det kan den språkmedvetne snabbt inse, eftersom dialekten har tre genus liksom tyskan. Vi har inte bara en och ett som i svenskan, utan vi har *hann* (han), *håån* (hon) och *he* (det).

För att lättast kunna dokumentera dialekten har vi kommit överens om att använda det finska skrivsättet, det vill säga att skriva orden precis som de låter. Det betyder att man ska glömma alla svenska skrivregler som man någonsin lärde sig i skolan och enbart

lyssna till hur ett ord låter, använda det svenska alfabetets bokstäver och så gott det går återskapa de rätta ljuden. Ord som vi i svenskan skriver på ett sätt, men uttalar på ett helt annat, är svårast att minnas att omskriva när man dokumenterar dialekt. Dyliga ord är till exempel ordet ”som” – på dialekt måste det skrivas *såmm*, trots att vi i vanliga fall också uttalar det *såmm*.

ALLA SUBSTANTIV i houtskärskan tillhör någon av de tre genusformerna och böjs enligt ett visst mönster – precis som i tyskan. Adjektivens böjning är beroende av substantivet. Vi kan ta några exempel:

Här kläs Hyppeis midsommarstång, årtal okänt. Männe Vaillet Sjölander, professor Bruun, Stig Ringvall, Uno Engsjö, Teodor Brunnsberg och Birger Nikander diskuterar designen?
Foto: Saga Ringvall © HLA (Houtskärs lokalhistoriska arkiv)

Pojken var hungrig och flickan var hungrig =
Göytin va hongrägär å flikkan va hongrä.

Hunden var vit och katten var vit = *Hondin va viitär å kattan va viit.*

Problemet för en icke infödd är att veta vilket ord som är han och vilket som är hon. Dessutom är några ord också det = he. Då böjs adjektivet "rund" så här:

En rund boll (han) = *In rondär bäll*
En rund väska (hon) = *Ån rond vesskå*
Ett runt bord (det) = *Å ronnt bool*

Det finns ord som ändrar väldigt mycket beroende på genus, till exempel adjektivet "gammal":

En gammal båt = *In gamål bååt*
En gammal lada = *Ån gaambål lädö*
Ett gammalt träd = *Å gamålt treed*

Enkelt eller hur?

En annan sak som får en att tänka på de germanska språken är verbens böjningsformer. Vi tar verbet "att läsa" som exempel. På gammal houtskärskra blir det "te läså, lääs" (böjs lika i alla pers.pron: ja, tuu, hann, håån, ve, ne, tåmm lääs), *laas, halhadd lise*". Yngre Houtskärsbor säger nog "te läså, ja lääs, lääst, halhadd lääst", eftersom de blivit mer "försvenskade". Stadieväxlingar som är typiska för tyskan förekommer ofta, liksom att sätta in någon extra bokstav här och där. Vi kan ta verbet "att komma" - "te kåmm, ja kåmmbår, kååm, halhadd kyme". Yngre säger istället "halhadd kåme" som perfekt/pluskvamperfektform.

DIALEKTEN VARIERAR också i olika byar i Houtskär. I Mossala har man blivit influerad av Iniö dialekten, så trots att norrbyarna Björkö och Mossala har en väldigt stark dialekt, skiljer sig många uttryck ifrån varan-

dra. I Saverkeit igen har man tagit intryck från Norrskatasidan. Så man kan inte säga att alla talar på samma sätt överallt i Houtskär.

Det roliga med dialekter är att det finns ord som inte existerar i de ”riktiga” språken. Ett ord som säger så mycket, men inte går att beskriva på svenska är till exempel *köymåt*. ”*Tö haaldär nå ii så köymåt!*” kan man få höra om man håller i något på ett konstigt sätt, så att det inte blir som det ska. Precis så höll jag i då jag skulle lära mig sticka i skolan och därför blev det aldrig någon stickare utav mig. Jag höll stickorna fel och tappade maskor. ”*Haald ii vile!*” kan man också bli uppmanad. Då har man hållit i på fel sätt, för ”*vile*” betyder på rätt sätt. Alla Houtskärsbor vet vad det betyder. Och om nån säger ”*Han ee inga vile vissär han tänn gåb-bin*” - då är det inte bra ställt för den gubben. Det betyder nämligen att han inte är riktigt klok.

Som infödd Houtskärsbo, som lärt mig dialekten med modersmjölken och svenska först i skolan, skulle jag vilja påstå att det är hopplöst för en inflyttad att lära sig tala houtskärska så att en infödd inte skulle märka det. Hur man än försöker, finns det för många fallgropar. Man kan däremot lära

sig att förstå talad houtskärska ganska bra, ifall en infödd talar långsamt till en. Men om man blir åhörare till två äldre Houtskärbors diskussion, kan det bra hända att man inte uppfattar många ord av vad som sägs. Detta för att de oftast talar ganska snabbt och orden kopplas samman på ett sånt sätt som man inte är van vid i svenskan, som i ”han tog med sig/du tog med dig” = ”*hann too messä/tuu too meddä*”. Dessutom blir vissa pronomenformer helt annorlunda på houtskärska än i svenskan:

Vad sa han/hon? = *Va seed inlän?*

Säg du honom/henne? = *Sääg dö inlän?*

Houtskär inbäddat i dimma.
Foto: Anna Halonen

ALLA SUBSTANTIV är ”könsbestämda” och det är som med tyskan – bara att lära sig vart de hör! Det fungerar inte att tänka att det som har med damer att göra skulle vara feminint, för exempelvis kjol heter ”*in tjoöl, hann tänn tjoölin, maang tjoolar, tämm tänn tjoolan*” och likaså huvudduk ”*in hyvöduuk, hyvöduutjin, hyvöduukar, hyvöduukan*”. Båtar som brukar anses vara hon är också maskulina etc.

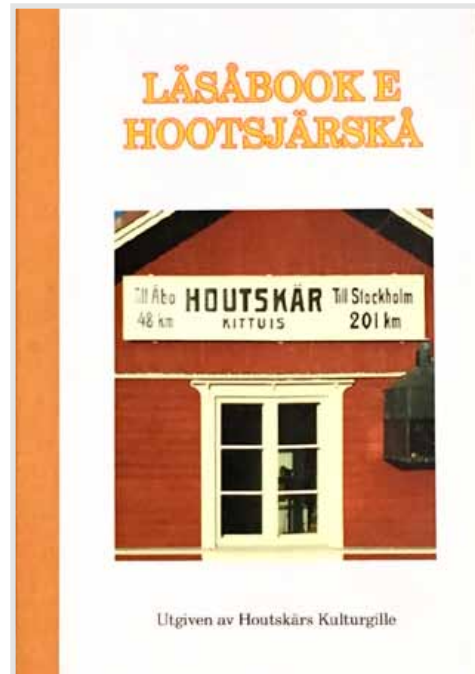
Att kunna dialekt är något som berikar. Speciellt på senare tid har fler börjat förstå att det är något man ska värna om och försöka bevara för eftervärlden. I Houtskär är vi stolta över vår speciella dialekt och försöker på olika sätt bevara den genom att skriva olika berättelser och sånger samt uppföra revyer och små sketcher. Ett stort arbete gjordes för några år sedan, då en arbetsgrupp med jämna mellanrum samlades och skrev berättelser på dialekt, som därefter utgavs i bokform. Boken fick namnet ”*Läsåbook e hootsjärskä*”. I boken finns olika kapitel som beskriver livet i Houtskär på dialekt. De flesta av dessa kapitel finns även som ljudfiler på Pro Houtskärs hemsida under fliken ”*Läsåbook e hootsjärskä*”, så om man vill ha en intensivkurs i dialektens alla mysterier, lönar det sig att både läsa och lyssna på dessa kapitel. Det finns även lite grammatik och olika fraser samt övningar med i boken. ■

Välkymän te Hootsjär allehoop!

ARTIKELFÖRFATTAREN

ULLA MATTSSON-WIKLÉN är projektledare för projektet Houtskär i utveckling.

houts kariutveckling@gmail.com
040-181 4981

Lokalblad på Korpo ger dialekthistorier nytt liv

Text: Ida-Kajsa Johansson Foto: Aarón Blanco Tejedor

Pro Korpo Bladet föddes som en idé att sprida information om händelser, aktiviteter och företag i Korpo, men också för att påvisa hur mycket kunskap, kreativitet och kultur det finns i ett så litet samhälle som Korpo. Då vi, Ida-Kajsa Johansson och Aarón Blanco Tejedor, via föreningen Pro Korpo började med bladet, kunde vi inte ana vilka bygdeskatter vi skulle få tillgång till. Entusiastis-

ka läsare hörde av sig med idéer, och bland dessa fanns till exempel Göran Johanssons och Naéma Korsströms dialekthistorier, skrivna på gammal Korpodialekt.

EFTERSOM KORPODIALEKTEN inte längre talas av många Korpobor, är det en stor glädje att få ta del av dessa historier. På så vis kan vi genom bladet föra Korpodialekten vidare till de yngre generationerna. Det kan till en början vara en utmaning att läsa

Naéma Korsström, född Grönroos

dialekt, men när man väl har vant sig förstår man texten ganska bra.

Vi har publicerat dialekthistorier i nästan varje nummer av Pro Korpo Bladet, som utkommer en gång per månad. Den text som här publiceras i något förkortad form är skriven av Naéma Korsström, född Grönroos. Hon föddes 1885 och växte upp på Korpoströms gård. År 1908 gifte hon sig med Axel Korsström, sedermera sjökapten. De fick fyra barn och familjen bodde tidvis på Åkerlid i Korpoström. Redan som ung samlade Naéma historier på bygdemål och uppträdde med dem, bland annat på radio. Berättelserna utgavs i en liten bok och hennes framträdanden var uppskattade också utanför Åboland. Hon var också med och grundade Korpo ungdomsförening samt Korpo nykterhetsförening.

FÖR DEN som vill läsa fler dialekthistorier så finns både Naémas och Görans historier (förutom i bladet) också att hitta på Korpo bibliotek.

Tå ja tjåna ve hetån herrskape som åt bara grås av Naéma Korsström

He va på he sätte än tå ja såg än all ader bonpigor for in te Åbå å tjån herrskap, å kom ut te Korpo tebak me hatt på huvu me fjådror i både fram å bak å blanklädersskoar me kvartershöga klackar å öpna e bringon så än e va svårt te våg vakt tid, å denska å tala fint värre som herrskape sjölv, så tyckt ja än ja inga behövd va sämber ja helder å så lama ja åv in te Åbå. Först gick ja opp te Hambergs å tjöft åt mä hatt, som kosta sex mark å sjuttefem pänn me leljuovaljor i, å så gick ja å la in olofseln min på kontorä. Ja hadd tur te få plass me sama när ett fint herrskap. He va no riktet vilet folk fast dom va lite svåra te gärå telags, men se ne, he e på he sätte, än tå 'n e van te tjån bon å still fåus så passar 'n inga te tjån herrskap, för si herrskape tycker än böndrena e einfaldo, å böndrena tycker än herrskape e einfaldo, å all har dom rätt för var å ein e lite einfaldo på sitt sätt. He va bara herrn å frun å två ilaka göutar, me he säger ja he än möjlegare dagar hadd ja tå ja tjåna e Nystu å stilld ett fåus me tjugu konar. Int va tom ilaka mämmä, men allt sku gäras bestämt som tom vild.

Så va dom åv hantån sortns folk som kallas veteraner, som etår bara grås. Mårøn midda å kveld så åt dom bara gråsmat, å tel på tjöpe så fick ja int eta te lika me tom ader, utan mätta eta e köke bakett, snålpar å tåkotån som dom ader hadd lämna. Röbåttsblader, svampar å måldor hemta dom åt mä te ok, ja vänta bara än dom sku koma me åt män an knippo me tillhlar. Sämt smaka no bra tå ä va färdet, men så fannest ä ader sorter, som ja int sku ha sätt e min mun, heldär sku ja ha smaka på sörpon e fåuså. Int gråla tom just så vidlöftet på mä, men tom va så inmaroga tå ja hadd gjort na tokot, heldär tå ja hadd glömt bort nanting.

Ein gango, tå dom huld på te eta ropa run åt mä än ja sku ga ått stegan som va e kontore, å tå ja kåm me stegan e matsaln så ba on mä takäl opp så langt så langt jag slapp. Å väit ne

tå ja sto där saan som hönan på än vagla så fråga hon tjärngkanibeln åt mä, om ja va kar te si na knivar å gafflar på borde ja, som sto så högt, för hon va inga go för te få ögonen åp dom hon int som sat läger. Ja bläi så flygandes arg för ja tyckt än dom huld mä te spektakel, å så svara ja än tom ja förut ha stillt som a ete bara gräs ha alder behöva na knivar å gafflar, ja ha lagt för dom me gräip.

Ein aarun gango hadd ä dronkna än fluga e mjölkstope, å åter mätta dom ut e köke me flugan på skäiden å stoppa on und näsan på mä, men tā sa ' ja för dom: "Ja ha no sitt än fluga förr ja, å förräst 'n kan ne no behöv än litn köttgruto än gango ni å". Tom tyckt no än ja va näsvis!

Te julen tjöft dom än tåkontänn gramsfon dom kallar. He va än fyrkantoger lädo me än storan tratt på, sämm såg ut som än tåkontänn som mor min tunna dritjä me förr e världen. På julaften saan så ha dom meg å te koma in å hör. Herrn sjölv ställd sä te gärna miner å vrid på än väiv som sat fast e lädon, å bäst ä va så braka ä tel värr som om häila Nagu hornmusitjen sku ha sete e lädon. Ja bläi så förskräckt än ja bläi sete mitt på vaggstoln e saln, för si ja trodd än e va som på teatern än dom kund vänd ögonen på folk, men så kom ja ehäg än ja hadd fyrväplinjn e fickon som ja fick åv

Västerstu Hannes å tā visst ja än inga trolldom bäit på meg. Tå he stytjä va slut så vräid dom åter opp 'n å tā börja än kvinna sjong så rasandes grannt än e va mest åt lika vackert som tā jag sjonger "Hjalmar å Hulda". He e no mötjö som ja sku 'kuna tala om för er som händ meg e he huse, men ja vörda int sta jer länger å räka.

Tå våren kom så flytta ja te Nystu tebak, å tā kund ja no densk lite å tala fint, men så äin kveld tā ja sat på färstävistn me Västerstu Hannes (som jussom allte ha kasta lite ögor på mä) så fråga ja åt 'n om 'n int villd koma ut å promener mämmä, men väit ne tā börja 'n gapskratt å sa: "Hör du Fia om du vill föle me meg jönom täsn jämmerdahn som ve ha käme överäins om, så ska du ta sedn tid du komber å tā ska 'du ga å inga promener". Bakätt han dajen ha ja bara gatt ja som än klocko från måron te kveld, å alder ha ja have tid te promener. ■

ARTIKELFÖRFATTARNA

IDA-KAJSA JOHANSSON och **AARÓN BLANCO TEJEDOR** är redaktör respektive ansvarig för design & layout för Pro Korpo Bladet. Ida-Kajsa är även guldsmed och yogalärare. Aarón jobbar som servitör och fotograf.

korpo@bladet@gmail.com

Gästhallen Katanpää i Gustavs. Foto: Anssi Ketonen © haloomaaseutu.fi

Svenska spår i skärgårdskommunen Gustavs

Text: Charlotte von Haartman

Skärgårdskommunen Gustavs är i dag helfinsk. Andelen svenskspråkiga utgör 1,1 procent av 930 personer, medan andelen personer med annat modersmål än svenska och finska uppgår till 2,9 procent.

Annat var det förr. Ännu i slutet av 1600-talet bodde det svenskspråkiga i den västra delen av socknen och finskspråkiga i den östra. Det nuvarande kommuncentrum-

et, på ön Kivimaa, var en alldeles vanlig by. Man hade var sitt kapell; kapellet på ön Vartsala i väster (på svenska Svartböle) var tillägnat Sankt Johannes, medan det i öster var Sankt Jakobs. Gustavs var inte ens en egen församling med ett eget namn. Området hörde till Töfsala (Taivassalo) och det gjorde också Iniö.

FÖRÄNDRINGARNA BÖRJADE med Stora ofreden, då en stor del av befolkningen flydde till Sverige. Det var naturligtvis lättare för de

svenskspråkiga att anpassa sig till svenska förhållanden, så efter fredsslutet år 1721 var det många som blev kvar i Sverige.

Under 1700-talet började det komma klagomål om att S:t Johannes kapell på Vartsala var i dåligt skick. Saken diskuterades länge, men då en kapellförsamling bildades år 1783 beslöt man att S:t Jakobs kapell skulle flyttas till områdets geografiska centrum, till Kivimaa, och bli en gemensam kyrka för hela församlingen. S:t Johannes kapell skulle rivas. Den nybildade kapellförsamlingen måste också få ett namn. Eftersom den svenska kungen Gustav III hade gett tillstånd till flytten, beslöt man att församlingen skulle uppkallas efter kungen. Det blev alltså Gustafs, med den tidens stavning.

EFTER KOMMUNREFORMEN 1865 blev Gustavs en egen kommun år 1874. Den nya kommunen fick namnet Kustavi, den finska versionen av Gustafs. Alla var inte nöjda med det här. Bland annat posten använde inte kommunnamnet, utan den enda postanstalten hette Kivimaa efter den största ön. Folk klagade över att posten tog längre tid om den var adresserad till Gustafs, än om man skrivit Kivimaa. År 1895 diskuterade kommunfullmäktige ärendet och det kom starka argument för att man skulle ändra namn till Kivimaa, eftersom både senaten och posten gjorde det - och förresten fanns det väl ingen orsak att hedra en svensk kung. Intressant nog protokollfördes inga argument för att behålla namnet Kustavi, trots att en klar majoritet röstade för att behålla Kustavi som kommunens enda officiella namn. De övriga byarna ville inte acceptera Kivimaa och Kustavi var gammalt och vant.

Under 1800-talet minskade de svenskspråkigas andel av befolkningen, men de svenska traditionerna levde kvar. De vanligaste förnamnen för både pojkar och flickor var svenska. Pojkarna hette Johan, Frans, David eller Gustaf, medan flickorna kunde heta

Maria, Anna, Ida eller Alma. I hur hög grad de här barnen var svenskspråkiga berättar tyvärr inte källorna.

Några av Gustafs mest kända personer bar svenskspråkiga namn från födseln. Anton David Jansson, född 1883 i Tönvik, är mera känd som Antti Wihuri. Volter Kilpiss pappa hette hela livet David Ericsson och var en känd skeppsredare. Volter själv hette Ericsson, ända tills han år 1886 började gå i skola i Åbo och kom hem och meddelade att han bytt namn. En del av hans syskon följde exemplet, men inte alla.

Orsakerna till förfinskningen var många. Dels bidrog som sagt Stora ofreden, men andra faktorer började spela in under 1800-talet. Under bygdeseglationens tid var många av de svenskspråkiga unga männen ute och seglade en stor del av året, så det var lättare för flickorna i byarna att hitta finskspråkiga kavaljerer. Åtminstone Sagus förfinskning har förklarats på det sättet. Det har också sagts att de svenskspråkiga var mera angelägna om att ge sina barn utbildning, och för en person med högre utbildning fanns det helt enkelt inte arbetsplatser i Gustafs.

MÅNGA ORTSNAMN var och förblev svenska. Ännu idag hittar man platser som Kallvik och Gunnvik på Gustavs karta. När lantmätarna ändrade namnet på Grönviksvägen på Kivimaa till Viherlahdentie blev det folkstorn; ”Gröönviikintie se kuuluu olla”. Grönvik var för övrigt en känd dansplats, dit åkte man på sommarens lördagskvällar från hela norra skärgården, till exempel från Iniö.

Gustavsborna är stolta över sitt svenska förflutna. På Vartsala reser man som enda

finskspråkiga socken fortfarande midsommarstänger. Både i Noorpyy (Norrby, Pohjoisvartsala) och i Söörpyy (Söderby, Etelävartsala) har traditionen med en midsommarstång varit obruten genom åren, vilket är mer än man kan säga om alla svenskspråkiga trakter.

Tyvärr finns det ingen statistik som visar hur det svenska språket småningom försvann i Gustavs, men spåren finns kvar. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

CHARLOTTE VON HAARTMAN är skärgårdsguide.

charlotte@crawler.com

PRENUMERANTER!

Vi är mycket tacksamma om ni via ÅÅ:s nätbutik på hemsidan shop.abo.fi betalar er prenumerationsavgift för inkommande år.

Välj från "Produkter" Tidskriften Skärgård.

Prenumeranterna på Åland skall ange "Åland" som land vid leveransuppgifterna i rullgardinsmeny för att få avgiften momsfrött.

Betala årets prenumeration senast den 31.3.2019. De som inte betalt sin prenumeration inom mars månad på nätet får en faktura som vanlig postförsändelse.

Den som inte tidigare har uppgett sin e-postadress får gärna meddela den till anita.julin@abo.fi

På Bärögöien

Text: Pia Prost

Ute är det ruggigt höstväder, men inne hos Iris och Clas Sjöberg är det varmt och skönt. Och äppelkakan är god. Runa West låter sig också väl smaka.

Iris och Clas har en gropig båtfärd från skären, det vill säga sommarstugan, bakom sig. Det blåser närmare 15 sekundmeter, men för Sjöbergs är det en mycket bekant båtfärd. Och denna gång hade de bråttom hem med fisken. Skären är närmare bestämt Rågskärs Västerbådan, men hemmet finns på fasta Bergö.

Både Iris och Clas är Bergöbor flera generationer bakåt. Kopplingen till lotsstationen på Rönnskär, dryga 11 sjömil nordväst om Bergö, är stark. Iris morfar, mormor och farfar var alla födda här, den tiden bodde lotsarna med familjer året om på lotsplatsen. Med en lots som pappa är också Iris uppvuxen på Rönnskär, och eftersom Clas jobbat som kutterförare bodde familjen här några år när dottern var liten.

Även Runa är uppvuxen i Rönnskärsarkipelagen, på den lilla ön Innerbådan. Hennes far blev erbjuden tjänst på Strömmingsbådan, men började istället arbeta på sjön.

– Mamm å papp sällskapa i tri månår å tå förlova di se, för han sko va säaker på att han hadd on i behåll tå han kääm. Å så for an till sjöss å va bort i två år å så gift di se. Två år baakett kom min syster. Så vort e sålis så, konstaterar Runa.

DE SYDÖSTERBOTTNISKA dialekterna - till vilka Bergödialekten hör - har konserverats på ett äldre stadium än till exempel de åländska och västnyländska dialekterna. Dialekten på Bergö skiljer sig från grannkommunernas, trots att stommen är densamma. Enligt boken "Bo på Bergö" från 2001 uppvisar Bergödialekten överlag fler likheter med dialekterna söder om Bergö än med Malax, trots att ön hört till Malax kommun sedan 1973. Bergö var tidigare en av de socknar som hörde till Närpes storsocken. Det går alltså en språkgräns mellan de gamla socknarna Petalax och Malax som är ett arv från tiden före kommunsammanslagningen.

Vy över Bredhällan. Foto: Pia Prost

Ett exempel på skillnaderna mellan Malax- och Bergödialekterna är slut-n i vissa substantiv (n-ord) som exempelvis *gröjtin* (gröten). I Malax faller slut-n bort: *gröjti*.

– Posti, alltså före detta Posten, tog efter Malaxborna när de ändrade sitt namn, säger Clas med ett flin.

Runa, Iris och Clas konstaterar, att innan vägfärjan kom 1962 var det inte i första hand Malax man åkte till för att uträtta ärenden. Passagerarbåten m/s Södern åkte rakt till fiskstranden i Vasa. Under krigstiden var det annorlunda, då var det nog till Malax man åkte för att byta till sig mjöl och kött mot fisk.

ETTAV de mest kännetecknande dragen för Bergödialekten är diftongerna. Dialekten har bevarat de primära diftongerna ei, öu och öi. Den gamla diftongen ei låter dock snarast som ett äi på Bergö:

– *Ja, va jer e vi säir*, funderar Runa, *ja kommer int å på naonting nyög fast ja föschyökär*.

Bergödialekten har också bevarat fornsvenskans tregenussystem. I fornsvenskan hade alla substantiv ett kön, de var alltså maskulina, feminina eller neutrala. Detta gällde också namn på saker, så på Bergö talar

man om *hande ståolin* (stolen) å *bonde pennon* (pennan) vi *hede båd:Le* (bordet).

PÅ BERGÖ är dialekten det naturliga talspråket till vardags. Fast för inte så länge sedan fanns det också skillnader mellan de olika gårdsgrupperna.

– Det var skillnad mellan bydelarna, säger Runa. Barnen kunde ställa till med ordentliga slagsmål när de kom från skolan på dagarna. *Österlänigan* slogs mot *västerbyddjaren*...

– ...och *västerbyddjaren* slogs mot *oppibysaren*, fyller Iris på.

Man använde andra benämningar på en del föremål och fenomen på den västra sidan av Bergö jämfört med den östra. Än idag kan uttalet skilja sig åt.

– Jag, som är från Bredhällan, har till exempel alltid talat om *kåttn* (kottarna). Men under den dialektkurs som ordnades för några år sedan var det många som uttalade det mer som *kuåttn*, mycket längre bak i munnen, berättar Iris. Clas kan uttala det rätt, medan jag själv inte alls får till det.

Iris och Runas intresse för Bergödialekten tog fart när de blev tillfrågade om att skriva ett teaterstycke för Bergös skärgårdsmarknad,

Runa West och Iris Sjöberg har koll på Bergödialekten. Foto: Pia Prost

som ordnas varje år i september. Ett gäng Bergöbor samlades hemma hos Runa för att dra upp riktlinjerna för vad teaterstycket skulle handla om. Det blev ju mycket om förr i världen, konstaterar Iris, till exempel om *fälgåbbar* som for för att jaga *sjelar* (säl). *Ti faar i fääLan* betydde att man for på säljakt. Säljakten tog mycket tid i anspråk, *vinterfäälan* varade ofta 12 veckor, från slutet av februari till april-maj.

– Nu och då kommer jag på nya ord och uttryck, då skriver jag snabbt upp dem innan jag glömmer, berättar Iris. Hembygdsföreningen på Bergö har försökt rädda ords-katten genom att samla gamla dialektord. En del av uttrycken har vi samlat i boken “Livet på Bergö förr i världen” som kom ut 2013.

DAGENS BERGÖBOR har ofta arbete inom servicesektorn. Dessutom sysselsätter sjöfarten på olika sätt ännu många av öborna. Men när vissa yrken blir ovanligare eller försvinner helt, försvinner också en del av orden och uttrycken i språket. De flesta berör olika

yrkesområden, men även väder och vind, som tidigare påverkade människans vardag på ett helt annat sätt än idag. Liksom alla dialekter genomgår Bergödialekten hela tiden förändringar.

Ord som handlar om säljakt håller på att falla i glömska. Dessa bilder av ett resankalaas på Perisgrund är tagna av kyrkoherde Arnold Schalin, som var i tjänst på Bergö 1916-1920. Så bilderna är tagna kring år 1920. Följande text är hämtad ur boken "Säljakt i Bottniska viken" från 1989, där Clas Sjöbergs mormor Ellen Ostberg berättar följande:

När fälmännen kommit hem eldades ofta bastu. Följande dag hölls "*resankalaase*", som påbörjades klockan åtta på morgonen. Fälmännen "resa" ur. Äldre män, som inte längre kunde ge sig ut i fälän, hydde späck av skinnen. Dessa var lagda på båtbusdörrar, som låg på tunnor på marken. Förmiddagskaffe serverades av kvinnorna. Klockan tolv serverades maten: köttstuvning. Efterrätt var risgrynsgröt med kanel och socker. Maten kokades åt fyra-fem familjer, 40-50 personer. Det var högtid, en fest med långbord och vita dukar (lakan), dukade med tallrikar och glas. Prästen och klockaren var speciellt inbjudna. Prästen bad bordsbön och alla sjöng en psalm. Eftermiddagskaffe serverades klockan tre. Resankalasen var ett spännande tillhåll för byns alla barn.

Inte talar ungdomarna längre så som vi gjorde, säger Runa. Jag har många gånger *pärta* (munhuggits) med min son, som talar om *miin boat* (båt) *å miin bil*. Det skulle aldrig ha hänt på *Bärgöijen* tidigare, förr talade man alltid om *männ boat å männ bil*.

Men Bergöborna är mycket stolta över sin dialekt, som i högsta grad är ett levande

språk. När kaffet är uppdruckat sjunger Iris den hembygdssång (till melodin Aldrig mer med Hootenanny Singers) som hon själv har skrivit, och som ofta sjungs på olika fester på Bergö. Som vanligt är det svårt att läsa dialekt, men läs texten högt för dig själv så blir du kanske förvånad över hur mycket du förstår! ■

Hembygdssång (Text: Iris Sjöberg)

*Vi sjongär åm vår byi sãm seitt ås fyödas,
vår byi sãm jer en leiten skärgåschöy
me lindor, kalkaskiften, smoåa päronland å skär,
Degärmaarin, Gråodanbekk å Stiigas kärr.*

*Refräng: Näschatgrynn, Pärigrånn, Mambribärg,
Kläbbuschskatan, Stampuschkärr å Jässasbärg,
Såår i Fladan, Kalvkärgrynnon, Dejruschvattne, Tippagrånn,
Innäursåddin, Breidelhåle, Yüschgrånn.*

*Ånn seemär våra boån i våra veikar
ve Langstraand, Kläkkaschbådan, Häthanveik.
Fast vattne int ji reint å klaat sãm förr tå vi va smoå,
så har di leika råolit nåo entå.*

Refräng: Näschatgrynn ...

*Vi glyömär aldri sãmål kära plassär:
Skäritåonin, Strömingsbådan å Jullkall,
Fladan nårråmöyen, Slåttneskärr å Harrhåle,
Talluschåddin, Salterei å Glåoinje.*

Refräng: Näschatgrynn ...

Källa: Bo på Bergö. Människor och resurser i ett ösamhälle (2001). Bergman, Anne et al. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 637. Meddelanden från Folkkultursarkivet 19.

Vid Södersund. Bergö Öråd har gjort skyltar med olika platsnamn på dialekt. Foto: Pia Prost

ARTIKELFÖRFATTAREN

PIA PROST jobbar som koordinator på Skärgårdshavets biosfärområde och som redaktör för Tidskriften Skärgård. På vintrarna finns bopålar i Pargas, medan somrarna tillbringas vid Andra sjön utanför Nykarleby.

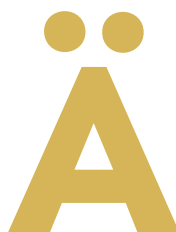
050-338 1710
prost.pia@gmail.com

”Tig, det får man på Kökar det”

Om Brändö-dialekten och andra åländska dialekter

Text: Kristin Mattsson

Är de åländska dialekterna mera lika de rikssvenska eller de finlandssvenska dialekterna, eller är de ett mellanting mellan grannländernas språkbruk?

Eva Sundberg, bosatt på åländska Björkö i Kumlinge, är dialektforskare och har skrivit boken ”Dialekten i Ålands nordöstra skärgård”. Hon menar att man i dialektthänseende kan likna Åland vid en bro mellan Sverige och Finland. De västra delarna av Åland har likheter med Mälardalen och Uppland i Sverige, medan delarna längst österut liknar dialekterna i Houtskär och Iniö. Eckerödialekten, längst västerut, påminner om Roslagsdialekten. När dialekterna kommer österifrån över Skiftet, delar de på sig. En del påminner om österbottniska, andra om åboländska och nyländska dialekter. Så de åländska dialekterna kan delas upp i två grupper: öst- och väståländska.

På Fasta Åland är dialekterna ganska utslätade och avviker inte så mycket från standardsvenskan. Dialekterna i skärgården är däremot mera utpräglade med flera ålderdomliga drag. Men paradoxalt nog har dialekt dragen på Fasta Åland bevarats i högre grad än i dialekterna i skärgården. Det har att göra med att den som kommer från

skärgården har varit mera angelägen om att ändra på sitt språk, än den som kommer från Mariehamn med omnejd. Den större avvikelserna i språkbruk, i miljöer där det inte pratas dialekt, har gjort och gör människor mera benägna att försöka prata standard-språk. Små skillnader bryr man sig däremot mindre om att slipa bort.

Brändös dialekt mest ålderdomlig

Det finns en skillnad i hur starkt dialekten har bevarats på olika öar. Dialekten i den nordöstra skärgården - den som talas i Brändö och på Björkö - har behållit en hel del ålderdomliga drag, mest av alla åländska byar. Skärgårdskommunen Vårdö hör i dialektthänseende till Fasta Åland. På Kökar är dialekten inte lika väl bevarad som i Brändö, även om det är lätt att känna igen *kökarskan*. Eva har funderat över varför det är så. För bland annat den här frågan fick hon ett forskningsstipendium på 80-talet, något som då inte kändes självklart.

- Man är ju lite *jålig* (ungefär löjlig) ibland. Var det verkligen värt ett stipendium, tänkte jag då. Det fanns ju viktigare saker för landskapet att sätta pengar på.

Eva Sundberg har ägnat en stor del av sitt liv åt de åländska dialekterna. Foto: Maria Sjölund

Men forskningen har gett ringeffekter och idag är hon en populär föreläsare och ledare av studiecirklar om dialekter på Åland.

Varför har då Brändö till skillnad från Kökar bevarat sina ålderdomliga dialektdrag? En orsak är att Kökarborna i större grad har flyttat bort från sin ö, framför allt till Stockholm. Innan urbaniseringen färdades Kökarborna mycket till Stockholm för att sälja fisk och fick då språkliga influenser på köpet. Brändöborna handlade visserligen också med fisk förr i tiden, men de har ändå varit mera ”inbäddade”, för att använda Evas ord, och levt mera isolerat. Det som gör Brändödialekten unik är dess rika förråd av konsonanter. Medan standardsvenskan har 18 konsonantljud, har Brändödialekten 30.

Idag är det främst melodin och ljuden som skiljer skärgårdsdialekterna från de fastäländska. De tidigare isolerade ösamhällena har de senaste 50 åren drabbats av avbefolkning och samhällsförändringar som lett till att dialekterna till stor del utslätats. På flera skärgårdsöar använder man sig inte av ljudet y utan ersätter y med i. Eva berättar att det förr förekom att när någon sa ”tig” så kunde svaret vara: ”Tig, det får man på Kökar det”.

I några fastäländska dialekter ersätts å med o-ljud, så att båt blir bot. Det här kan jämföras med Pargas-dialekten, men det behöver inte ha att göra med något samröre mellan Åland och Pargas. Dialekter kan utvecklas på liknande sätt på olika håll och skilt från varandra.

Vy över Strömmen i Kökar. Foto: Pia Prost

Jag frågar Eva vilka ord som är typiskt åländska. Hon ger några exempel:

– *Sjökalv* (manet) och *snärka* (rynka) på näsan. Väderstrecksbenämningar är också vanliga. Ålänningar orienterar sig med väderstreck. Vi talar om östra kammaren och norra byrån.

Det öppna ö-ljudet är inte allåländskt

Det öppna åländska ö-ljudet då? Det är en myt, enligt Eva. Det finns dialekter på Åland som bara använder sig av det andra ö-ljudet, som inte är öppet, som i Eckerö, Asterholma och Lappo. Det som däremot gäller för allt

språkbruk på Åland är att man inte använder sig av korta stavelser. Det finlandssvenska korta bara blir *barra* eller *baara* (med långt a). Typiskt för Åland är också det tjocka l-ljudet, till exempel i ordet blåkllocka.

– Men när folk talar till exempel i lagtinget används sällan tjockt L. Det kanske är för att det anses *bonnigt*, men jag tycker att det skulle vara roligare och mera naturligt att höra lagtingsdebatter på dialekt och med tjocka L, säger Eva, och tillägger att det finns hela fem(!) olika l-ljud i Brändödialekten.

Nuförtiden pratas inte mycket dialekt på Åland. Också Brändödialekten med sina ålderdomliga drag har svårt att leva kvar.

En vy över Brändö från 1933. Foto: Valter W. Forsblom. Svenska litteratursällskapet i Finland.

– Yngre människor talar inte dialekt som den äldre generationen gör. De kanske kan en del dialektala ord och uttryck, men behärskar inte dialekten som ett helt system. Dialekter är precis som språk, de har ett system med stränga regler. Regler för uttal, för hur man böjer ord och bildar meningar, vad det är för satsmelodi.

– Men visst kan man säga att dialekten lever, fast på ett annat sätt än förr, säger Eva. På sociala medier kan man se yngre personer skriva på dialekt. De kan till exempel skriva *bilin* i stället för bilen.

Ord kan också återuppstå och bli populära i vissa kretsar.

- Ett ord som har blivit populärt i talspråk bland ungdomar allmänt på Åland, är *slaje*. Om något är slaje bra, så är det bra. Det är det nya trendordet. ■

Källa: Sundberg, Eva (1993): Dialekten i Ålands nordöstra skärgård. Ålands högskola.

ARTIKELFÖRFATTAREN

KRISTIN MATTSSON, PD, är partisekreterare för Ålands socialdemokrater. Hon har lett flera EU-projekt som haft skärgården som målområde. Tidigare har hon jobbat med forskning vid institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi. Fritidsboende på Nötö och aktiv i Nötö hembygdsförening.

kristin.mattsson@lagtinget.ax

Denna artikel har gjorts med understöd av Svenska Kulturfonden

Svenska
kulturfonden

Alla älskar vi skärgården - så ge den i julklapp!

En gåvoprenumeration på Tidskriften Skärgård är julklappen man får öppna fyra gånger per år. Eller egentligen fem - kontakta Anita Julin (anita.julin@abo.fi, 050-409 6403) senast den 14.12, så hinner du även få detta nummer på posten att slå in som julklapp.

Fyra fullspäckade nummer per år kostar 46€ (50€ till utlandet).

God Jul!

önskar Skärgårds redaktion

Hälsningar från Nöute

Text och foto: Kristin Mattsson

Nötödialekten är på utdöende. Urbaniseringen och utflyttningen från ön på 60-talet har, precis som på andra håll i skärgården och på glesbygden, lett till att dialekten lever en tynande tillvaro. De som ännu förstår och pratar en aning Nötödialekt är lättträknande, endast fem-sex personer. Dit hör Bernt Lindblom och Krister Mattsson.

Nöute-gobbarnas dialekt märks mest på vissa uttal som *tjörkan* (kyrkan), användandet av diftonger som *stein* och *bein*, och förkortandet av ord, som *had* och *gjord* istället för *hade* och *gjorde*.

– Nej, *de veit ja int*, svarar Krister på frågan om de pratar dialekt med varandra. Det var nog mer förr, i barndomen. Ibland, när Bent kommer på något gammalt dialektord, brukar han säga det, men mest för att det är roligt. Inte använder vi gamla dialektord mera när vi pratar.

Bernt känner till lite gamla Nötö-ord genom sin mor Ester Lindblom (1904–2000), som skrivit ner en del ord och deras betydelse. Tyvärr finns det inte betydelser till alla ord och i vissa fall går inte handstilen att uttyda. Men nedan följer en del ord från hennes listor, samt en del som Krister och Bernt känner till. Några ord är bidrag av Karin Salo, också uppvuxen på Nötö, och 15 år äldre än Krister och Bernt. De flesta ord kommer från Ester Lindbloms häfte.

Ord och uttryck från Nötö

<i>Beinmotjen</i>	Trött i benen
<i>Blodlupen</i>	Blodsprängd
<i>Bäntjen</i>	Bänken
<i>Fjöl, vitaffjöl</i>	När man tagit bort skinnen från fågeln användes fjöl som bar upp skinnen
<i>Föuse</i>	Fähus
<i>Ga legs</i>	Gå och lägg dig
<i>Göut/göutar</i>	Unge, barn
<i>Hyklo</i>	Sitta på huk
<i>Härdbujen</i>	Krokig
<i>I jonst</i>	Nyss
<i>Kovel</i>	Örfil
<i>Kruven, kryvdes</i>	Frusen, frös
<i>Lag dej ja:n</i>	Gå bort härifrån
<i>Löpnas</i>	När man lägger surt under helmjolk
<i>Magalest</i>	Icke hungrig
<i>Malotjen</i>	Trött
<i>Patrasje</i>	Patrask, grupp påverkade av alkohol
<i>Sjeimar</i>	Molnförändring
<i>Skangloger</i>	Lång och skranglig
<i>Snakot</i>	Kalt/naket
<i>Snorhorne</i>	Näsan
<i>Snurtjen</i>	Torr
<i>Snåklar</i>	Dräglar, sover
<i>Stävar</i>	Korta tunna brädlappar som används till fjärdingar, strömmingstunnor
<i>Stöitfortjen</i>	Stake att stöta abborrar med
<i>Svänjen</i>	Hungrig
<i>Tje:ldon</i>	Brunnen
<i>Tjeiper</i>	Nyfiket barn, frågvis
<i>Tjeivloga</i>	Vingliga
<i>Tjejvel ivägen</i>	Vara i vägen
<i>Tjörkan</i>	Kyrkan
<i>Tä:lde</i>	Durken på en båt
<i>Vent till tärt</i>	Vänta till den tiden
<i>Ölvske</i>	Opålitlig, beräknande

Krister Mattsson och Bernt Lindblom var som barn omgivna av Nötödialekt, med egna ord och uttryck. De dialektala orden används inte längre, men Krister och Bernt roar sig med att försöka komma ihåg dem ibland.

ARTIKELFÖRFATTAREN

KRISTIN MATTSSON, Fritidsboende på Nötö och aktiv i Nötö hembygdsförening.

kristin.mattsson@lagtinget.ax

Svenska
kulturfonden

Havet tog bror och barn men livsglädjen är kvar

Text och foto: Thure Malmberg

Vilken kvinna! Redan det första mötet med Alfhild Ekebom på Högsåra gör en andlös. Inte bara för att hon i det närmaste är årsbarn med vår republik, utan för att en människa, som är änka sedan 34 år och har drabbats av de tyngsta sorger man kan tänka sig, ändå kan vara så ljus och sprittande glad. Vad kan det vara med skärgårdsluften på Högsåra långt ute i Åbolands skärgård vid farlederna mot Åbo?

Efter 98-årsdagen i våras ringde jag henne några gånger för att bena ut några detaljer för den intervju i tidningen Sjömanskyrkan som den här artikeln bygger på. Varje gång var hon lika entusiastisk.

Ändå har hennes liv inte alltid varit någon dans på rosor. Sin första pojkvän förlorade hon under vinterkrigets sista dagar 1940. Han var den enda från Högsåra som stupade i kriget.

– Vi var de bästa vänner, och jag saknar honom ännu, säger hon.

Det var inte så långt ifrån att hon själv redan under vinterkrigets första dagar skulle ha fått dela hans öde.

– Tillsammans med pappa stod jag på ett berg på Sommarö mellan Hitis och Högsåra när fiendens jaktflyg sköt mot holmen.

Också när jag senare flyttat till Högsåra hade vi ofta besök av fiendeplanen nattetid. Jag minns ljudet av kulorna från deras kulspurtor som klingade mot berget, säger hon.

Ett liv för sjöfolket

Redan som fyraåring 1924 i Hitis fick hon följa med sin faster Ester Gustavsson till mötena i nybildade Hitis sjömansmissionsförening, där faster var ordförande. När Alfhild sedan som tioåring flyttade till Rosala, där hennes mor Sofia var kretsordförande, stärktes kontakten med sjömansmissionen.

På den tiden levererade praktiskt taget varje holme i Åbolands skärgård sjömän till vår handelsflotta, också Alfhilds bröder valde den banan. Begreppet blandbesättning var okänt, även om det fanns några enstaka utlänningar ombord i många finländska fartyg. De berättigade kraven på ”välfärd” för sjöfolket hade då inte ännu fått fotfäste i alla rederier. Det var där skärgårdens stickande kvinnor kom in i bilden.

När Alfhild själv i något mognare ålder flyttat över till Högsåra blev hon först vice-ordförande och sekreterare och senare mångårig ordförande i Högsåra sjömansmission. Liksom distriktets äldsta sjömansmission i Hitis kyrkby finns föreningarna i Högsåra och Rosala inte längre kvar.

Välkommen! Alfhill Ekebon på trappan till Högsåra nedlagda skola, som sedan 1976 varit hennes hem. Här bor hon ensam mitt i byn som har cirka femtio invånare.

Här känner alla varandra. När jag hör mig för hos färjföraren Anders Grönholm om vägen till Alfhill skrattar en pojke på väg hem från skolan glatt: henne hittar man i blåbärsskogen.

En säsong nyligen plockade hon 150 liter blåbär.

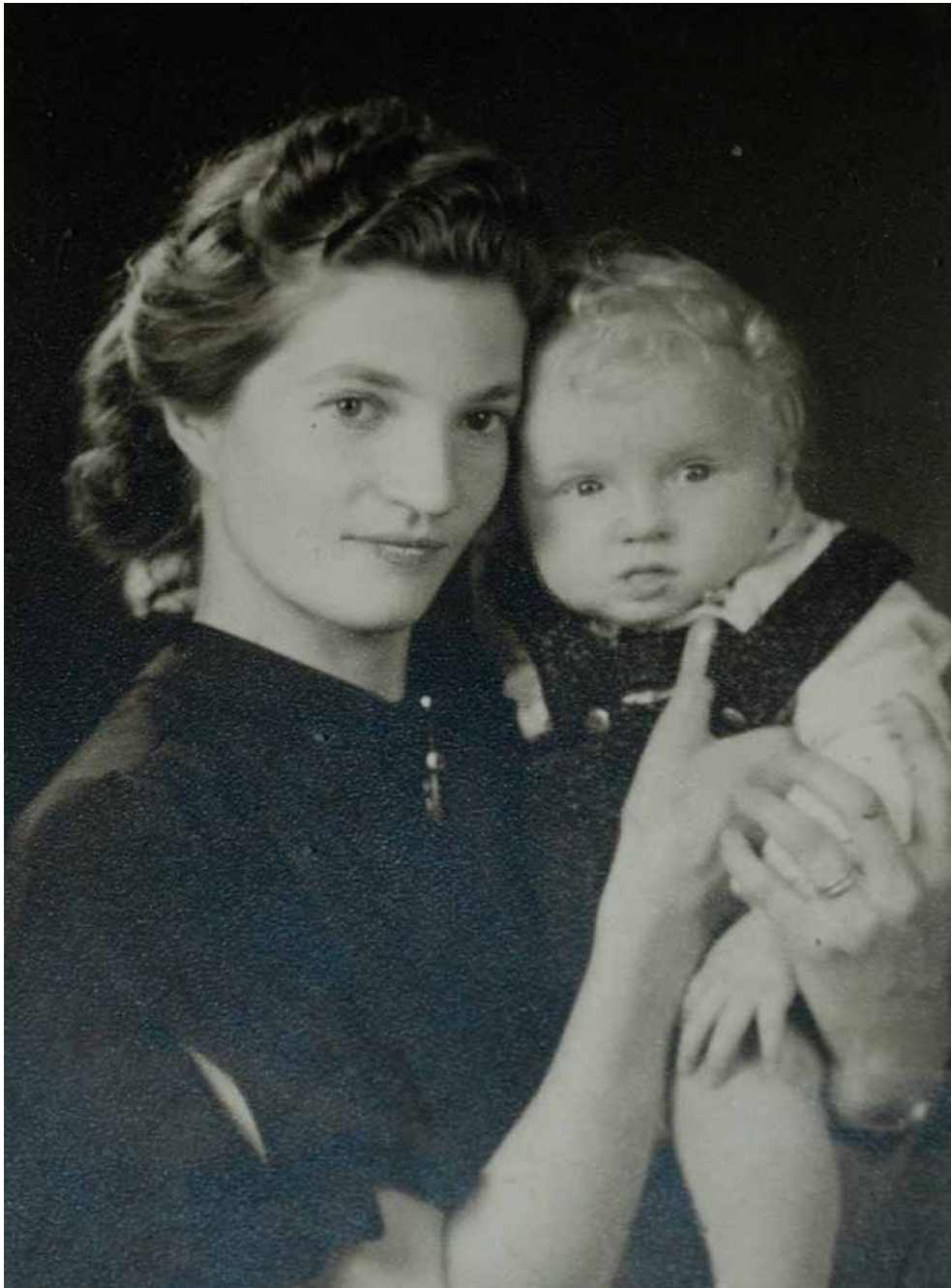
– Skogen är mitt liv, och jag älskar att plocka blåbär. När jag inte kan göra det längre dör jag, säger hon.

Döden är bekant i familjen. Hennes bror Gustav Adolf Isaksson spolades överbord från m.s. Astrid Thordén en stormig senhöstnatt 1939 på Atlanten. Han hade nyss börjat jobba till sjöss och skulle i gryningen avlösa en kamrat efter hundvakten. Han blev bara 21 år.

Också den andra brodern, Hans Isaksson, blev sjöman. Som nyexaminerad sjökaptan var han på väg till sitt första befälsjobb på FÅA när han drabbades av en dödlig sjukdomsattack. Han blev 32 år.

När Alfhill växte upp gällde det att börja jobba tidigt, först i ladugården, men så småningom med ansvaret för telefonväxeln på Högsåra, som också betjänade den närliggande skärgården. Under kriget skötte Alfhill bl.a. fortchefens barn på Öro, och där träffade hon sin blivande man, kutterföraren Nils Valdemar Ekebon.

De två blev ett 1944 och flyttade sedan med nyfödda sonen Rainer Göran Valdemar till Högsåra, där de rustade upp öns nedlagda folkskola till ett trivsamt hem. Fyra pojkar har hon fött, och i dag finns åtta barnbarn

Nyfödd 1945. Alfahild med sonen Rainer Göran. Kriget är slut och Alfahild Ekebon blir telefonist på Högsåra med omnejd.

och tio barnbarnsbarn medan Alfhild varit änka i 34 år.

I trettio år stickade hon vantar och strumpor för sjömansmissionen. Hon bakade kakor till lotterierna, serverade kaffe på månadsmötena och läste uppbyggliga texter för öns hängivna damer, som alla hade sjömansmissionens bästa för ögonen. Samtidigt svarade hon för telefoncentralen och skötte öns lilla bibliotek.

Drunknade i hemviken

Men när yngsta sonen Dan Christian, 28 år, påsken 1982 drunknade i hemviken, blev det för mycket.

– Han var kutterförare liksom sin far. Vid sidan av jobbet på Jungfrusunds numera nedlagda lotsstation skötte han fyrarna på linjen Pargas – Hangö – Utö. På en resa skulle han bunkra här hemma på Högsåra, men fick troligen ett sjukdomsanfall och föll överbord och drunknade.

– I två år förträngde jag det helt. Jag kunde inte gå till hans grav här på ön. Jag kunde inte ens gå ner till stranden. Men så en kväll när jag lyssnade på radion spelades det en sjömansvisa. Då lossnade klumpen i bröstet och jag grät i timmar, säger Alfhild Ekeboom.

Den 12 maj fyllde hon 98 år. När jag någon dag innan ringde för att gratulera, funderade hon på om hon skulle ta sig en cykeltur eller trava ved. Vevstolen finns ju också: två vävar höst och vår har resulterat i hundratals meter mattor, bland annat för sjömansmissionen.

Hon bor ensam, men här på Högsåra känner ju alla varandra. Anne Enberg i Kejsarhamnen är tillsammans med Alfhild den sista levande som varit aktiv i Högsåra sjömansmission. Båda har också delat sorg

Till sjöss. Nästan alla i familjerna Isaksson och Ekeboom har jobbat till sjöss, tre av dem som kutterförare. Alfhilds bror Hans blev sjökaptan men dog innan han hann ta emot sitt första befäl.

tillsammans och lever ensamma, men förenade i byns gemenskap. Hemvårdare eller hälsostationer har man inte på ön. Man klarar sig själv, så länge det går.

”Vår lilla krets krymper varje år”

Högsåra sjömansmissions protokollbok 1959–1971 har Alfhild Ekeboom sparat för eftervärlden. Noteringarna från de regelbundna mötena var tredje vecka, med till en början 10-12 deltagare, är korta. I årsberättelsen för 1959 konstateras att ”kyrkoherden har besökt oss under hösten varvid han visade smalfilm från olika sjömansstationer” och ”tjugo paket har sänts till sjömännens julglädje”. Dessutom hade till missionsförbundet (Sjömanskyrkan) inlämnats 13 325 (”gamla”) mark.

Vid årsmötet 10.1.1960 noterades Alfhild Ekebon första gången i protokollboken, då hon valdes till viceordförande och sekreterare. Intresset var till en början stort, och den 23.3.1960 var 13 medlemmar på plats. Kaffe och andliga sånger hörde till, men också konkreta åtgärder: ”2 kg strumpgarn till 900 mk per kg har beställts från Dalsbruks Andels-handel. Därav skall stickas strumpor för sjömansjulpaketen”.

Ett regelbundet återkommande inslag var beslutet att köpa Sjömanskyrkans vykort och jultidningen ”Julen på havet och hemma” till medlemmarna. ”Julpaketen till sjömännen bör vara färdiga att sändas senast den 15 november. Garn delades ut” står det i ett protokoll, liksom att ”kretsen sänt en summa på 10 000 mk till sjömansmissionen i Helsingfors” och ”Mötet beslöt anskaffa material till dynvar och dukar, vilka konstaterats vara lättast att sälja och betalat sig bäst.”

Den 16.9.1962 antecknades för första gången Alfhild Ekebon som mötets ordförande, och vid årsmötet i februari följande år valdes hon ”*efter många om och men*” till kretsens ordförande. Årsberättelsen för 1960 avslutade hon så här: ”*Vi har gjort vad vi förmått, och vi får hoppas att arbetsglädjen och offerviljan ännu skall finnas kvar och att sjömännens väl även i fortsättningen skall vara vårt mål. Det arbete vi utfört är väl som en droppe i havet i det stora missionsarbetet, men då vi tänker på i vilka små förhållanden vi arbetar kan vi ändå känna oss tillfreds med vad vi utfört under året*”.

I årsberättelsen för 1962 konstateras också att Högsåra till Finska sjömansmissionssällskapet sänt 10 000 mark och 17 julpaket till sjömännens julglädje ’*detta år huvudsakligen till kvinnliga sjömän*’. ■

Texten har till vissa delar ingått i Finlands sjömanskyrkas medlemstidning våren 2018.

ARTIKELFÖRFATTAREN

THURE MALMBERG har jobbat 30 år på HBL som reporter och biträdande redaktionschef. Han har varit medarbetare i Tidskriften Skärgård sedan snart 20 år tillbaka och har författat ett antal böcker, främst om skärgård och sjöfartshistoria.

040 5936269
Centrumgränd 1 A 3, 01150 SÖDERKULLA
Maj-oktober: Fågelviksvägen 26,
06950 EMSALÖ

Gosmos Factory Ab
önskar alla läsare en
Fridfull Jul och Ett
Gott Nytt År 2019

Foto: Christer Bergman

***Även i skärgården
kan du avlägga
nätkurser!***

öppna vid Åbo Akademi
universitetet

www.abo.fi/opu

Havsörnen vid fiskarskären

Skärgårdsfotografen

Bo Isomaa

Ända sedan tonåren har jag har varit intresserad av att fotografera. Min pappa hade en Agfa bälgkamera som han förvånande nog lät mig ta med på scoutfärder, så från den tiden härstammar mina första svartvita bilder. Min första systemkamera skaffade jag 1976. Men den fotograferade jag både svartvita bilder och diabilder, oftast med barnen och sommarmiljöer som motiv. Genom åren har kameran följt mig på utfärder i den österbottniska skärgården och på seglatser i hela Bottenviken.

Kabbleka i utskären (dubbelexponering)

Solnedgång vid Bottenviken

Den blyga kärriolen på strandängen

Får jag lov undrar småskraken

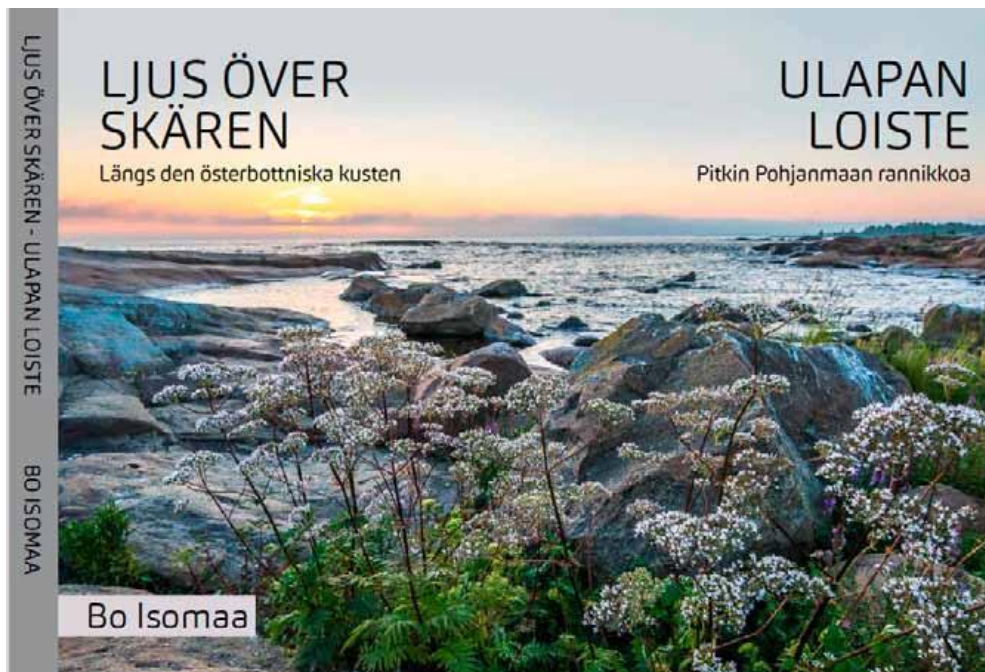
Med tilltagande ålder får man dra streck för vissa uppdrag i livet, och då öppnas möjligheten att ägna sig åt slumrande gamla aktiviteter. Jag hade en längre tid funderat på att återuppta mitt fotograferande och framförallt satsa på naturfotografering. Jag ville också tillägna mig den nya digitala teknikens möjligheter. Det råkade sig inte bättre än att jag fick se en annons om en utbildning för naturfotografer vid Yrkesinstitutet Axxell i Kimito, där jag så började 2011. År 2015 kunde jag visa upp mitt diplom över genomförd utbildning och godkänt yrkesprov som fotograf med naturfoto som inriktning.

Jag rör mig ute i naturen alla årstider, tack vare hundpromenader och villaliv på ön Mäskär i yttersta havsbandet utanför Jakobstad. Under fotoutbildningen gjorde jag mitt specialarbete om strandängen, en miljö som fortsättningsvis hör till mina favoriter. Skärgårdens kulturmiljöer, fåglarna och landskapet i sig är likaså motiv som jag gillar

att fotografera. Jag tar mig fram på många olika sätt i skärgårdsmiljön; åker långfärds-skridsko, skidar, paddlar och seglar – och har för det mesta kameran med mig.

I min fotobok ”Ljus över skären - Ulapan loiste” (2018) har jag samlat bilder främst från skärgården kring Jakobstad. I ett kapitel öluffar jag i den österbottniska skärgården. Boken handlar om skärgårdsmiljöer och stränder där jag rör mig under olika årstider, ofta i sällskap med min nyfikna fotoassistent, labradorfröken Lucie. I boken har jag försökt skapa en helhet av mina bilder tillsammans med beskrivande text och utvalda skärgårdsdikter. Boken finns att köpa hos österbottniska bokhandlare, kan beställas från företaget Boklund (www.boklund.fi) eller genom direktkontakt med författaren.

Min förhoppning är, att mina foton kan råda bot på en sorts ”hemmablindhet” som vi ofta drabbas av. Många gånger tror vi att

man måste resa långt bort för att hitta motiv för naturbilder, och glömmer bort att vi har en mångfacetterad och vacker natur alldeles bakom knuten. Den som håller sig i hemtrakterna och undviker långa flygresor kan även minska sina ekologiska fotspår, en nog så eftersträvarvärd målsättning. Vår egen natur är värd att visas upp och bevaras för kommande generationer. ■

FAKTARUTA

BO ISOMAA är pensionerad läkare och naturfotograf, bosatt i Jakobstad. Han skriver blogg under signaturen MässkärsBo på föreningen Biofoto Finlands hemsida (www.biofoto.fi/blogg/masskarsbo).

bo.isomaa@multi.fi

Marinbiologin moderniseras i takt med samhällets kunskapsbehov

Text: Anna Törnroos-Remes och Erik Bonsdorff

Har du tänkt på att havet på många sätt är hjärtat och lungorna för vår planet? Livet uppstod i havet, och idag upprätthåller det ett komplext ekosystem med över två miljoner arter, kopplade på ett eller annat sätt, alla med sin egen specifika roll i systemet. Dessa roller, funktioner, skapar i sin tur de varor och tjänster vi människor är totalt beroende av. Havet ger oss tillgång till och möjliggör produktion av föda, energi och råmaterial. Havet och dess kuster är vår tillflykt för avkoppling, inspiration och välbefinnande. Jordens yta täcks till över 70% av hav, som knutit samman civilisationer och samhällen i årtusenden, idag mer än någonsin. 90% av all världshandel går sjövägen, med transport av råvaror till de otaliga produkter vi idag ser som självklarheter.

VI LEVER i en tid när vi har mer kunskap om livet i havet än någonsin tidigare. Vi är mer medvetna än tidigare om dess betydelse för oss människor och de globala och lokala miljöproblem som vi står inför. Samtidigt lever vi i en allt mer gränslös, globaliserad värld, där teknologins framfart är rekordsnabb. **Men hur utnyttjar vi kunskapen om havets ekosystem, dagens teknologi och ekonomi på ett sätt som främjar en hållbar tillväxt av ett välmående samhälle lokalt, regionalt och globalt?** En god utgångspunkt är FN:s hållbarhetsmål 2030, med specifika delmål för livet under vatten, livet på land, och anpassningar till den snabba klimatförändring som pågår.

INOM PROFILERINGSOMRÅDET "Havet" vid Åbo Akademi tacklar vi de marina och maritima frågeställningarna ur ett tvärvetenskapligt perspektiv, där naturvetenskaper, ekonomi och samhällsvetenskaper (Miljö- och marinbiologi, industriell ekonomi och offentlig förvaltning) samarbetar i en ny konstellation. Med särskild fokus på Östersjön och våra kust- och skärgårdsområden, och på de nordliga arktiska havsområdena, är målet att bidra med globalt ledande marin spetsforskning.

MARINBIOLOGIN, LÄRAN om havet, är en självklarhet i ett sammanhang som detta. Marinbiologin vid Åbo Akademi har en stark tradition inom marinekologi och särskilt kustekologi. Inom profileringsområdet fokuserar vi framförallt på hur vi kan förstå arternas anpassning till den föränderliga miljön, deras roller i födovävarna, ekosystemets funktion i förhållande till mänsklig påverkan som övergödning, klimatförändring och fiske, och hur detta kan användas för att förbättra marin övervakning och förvaltning. Samarbetet inom Havet öppnar även upp för nya frågeställningar, till exempel kring länken mellan havets biodiversitet, oss människor och vårt välbefinnande. Sjöfartens påverkan på marina arter och miljöer är fortfarande förvånansvärt lite studerad och därmed aktuellare än någonsin för havsforskningen. Genom att tackla havet på ett holistiskt, övergripande sätt ökar även möjligheterna att vi kan komma fram till innovativa och långsiktiga lösningar både för havets ekosystem och för oss människor som utnyttjar det. ■

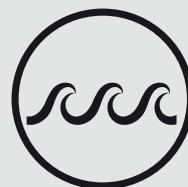

ARTIKELFÖRFATTARNA

ANNA TÖRNROOS-REMES är forskardoktor (tenure-track) inom profileringsområdet Havet, med temat funktionell marinbiologi/miljö-och marinbiologi
anna.m.tornroos@abo.fi

ERIK BONSDORFF är professor i marinbiologi vid Åbo Akademi
erik.bonsdorff@abo.fi

www.abo.fi/sea

The Sea

Skyddsfonden för Skärgårdshavet finansierar konkreta vattenskyddsprojekt

Text: Tove Holm

Centrum Balticum-stiftelsens skyddsfond för Skärgårdshavet finansierar noggrant riktade och effektiva projekt vars målsättning är att förbättra Skärgårdshavets tillstånd. Vår vision är ett livskraftigt hav och skärgård där det är bra att bo, leva och vara på fritiden.

Sedan 2008 har 53 projekt i Skärgårdshavet och dess avrinningsområden fått finansiering via Skyddsfonden för Skärgårdshavet. 13 av dessa projekt är fortfarande igång. Projektens huvudsakliga inriktningar är att minska näringsbelastningen och att avlägsna näringsämnen, samt öka medvetenheten och samhällsaktiviteten i enlighet med fondens principer.

Projekt som riktar sig mot minskning av näringsbelastningen har omfattat bland annat konstruerande av våtmarker och skyddszoner, skördande av vass och bottenväxtlighet, utvecklande av avloppsvattenlösningar för glesbygden och byggandet av septiktankstationer. Det har även gjorts undersökningar och tillämpade studier för minskning av fosfor- och nitratutsläpp. Projektet har nått media åtminstone lokalt.

Olika informationsdagar och utflykter har ingått i projektet som fokuserat på ökandet av medvetenheten. I dessa projekt har det gjorts broschyrer, guider, skyltar, läromedel etc. Handlingsprogram och åtgärder baserade på tillämpade studier och forskning har också genomförts. I ett projekt har man grundat en vattenskyddsförening.

”Skärgårdshavets panorama” var ett av Skyddsfondens upplysningsprojekt under 2017. Projektet berättar i ord och bild om skärgårdens särdrag. På bilden Nagu Berghamn. Foto: Jaakko Ruola

På våren gjordes beslut om finansiering av sex nya projekt:

- Brahea-centret vid Åbo Universitet och Håll Skärgården Ren rf:s gemensamma projekt SaaRa (Ravinteiden kiertoa Saaristomeren
- matkailukohteissa 2017–2019)
- Aleksandar Klimeskis projekt Steel slag filter as a potential solution for reducing dissolved phosphorus inputs into the Baltic Sea
- Valonias/Egentliga Finlands förbunds projekt Varsinais-Suomen vesistökuunnostusverkosto, vars partners är Egentliga Finlands vattenskyddsförening och NTM-centralen i Egentliga Finland
- Håll Skärgården Ren rf:s projekt Saaristo Septi
- Flame Jazz rf:s projekt Saaristomeren suojelua jazzmusiikin keinoin.

Om ett nytt projekt informerar vi inom kort.

Sedan 2008 har det kanalisrats cirka 500 000 euro för vattenskyddsarbete och ökande av medvetenhet via Skyddsfonden för Skärgårdshavet. Du kan stöda vår verksamhet genom att donera medel. Din dona-

tion används till konkreta åtgärder, vattenskyddsprojekt och attitydfostran för att förbättra Skärgårdshavets tillstånd. I många fall har de beviljade medlen varit delfinansiering, vilket har möjliggjort en mångdubbel finansiering från andra finansierare. ■

Faktaruta:

Ansökningar om finansiering kan lämnas in fortlöpande till Skyddsfonden för Skärgårdshavet. Förvaltningsnämnden för Skyddsfonden för Skärgårdshavet behandlar projektidéerna och ansökningarna minst två gånger om året och lägger fram finansieringsförslagen för Centrum Balticum-stiftelsens styrelse.

Verksamhetsledare för Skyddsfonden för Skärgårdshavet är Tove Holm, tel. 040 5565426, tove.holm@centrumbalticum.org

Skyddsfonden för Skärgårdshavet är en del av Centrum Balticum –stiftelsen, <http://www.saaristomerensuojelurahasto.fi/sv/ssr>

Följ oss på sociala medier: Facebook, Twitter och Instagram

Kött på förvittrade ben

Text: Kasper Westerlund

Abo Akademis sjöhistoriska institut äger sedan år 1941 en unik samling teckningar och akvareller gjorda under 1880- och 1890-talen av sjömannen, sedermera sjökaptenen Lars (Lasse) Törnroth (1868–1904). Kollektionen omfattar drygt sjuttio verk som skildrar livet ombord i de fartyg han seglade världen över och miljön i de hamnar han besökte. Persongalleriet är brett och spänner från ”bondlunkens” – bygdesjöfartens – unga skeppsgossar över spanska vin- och fruktförsäljare till sköna damer och namngivna matrosar i Västindien.

Det speciella, framför allt med verken som återger livet ombord, är att de är utförda av en äkta sjöman – dessutom ombord på fartyg där han själv var anställd. Av bilderna, som vid en första anblick kan upplevas naiva, framgår genast att konstnären kunde sin sak och var noggrann med detaljerna.

Till det unika hör till exempel att akvarellerna ger oss en bild av hur sjömannens

klädsel såg ut under slutet av 1800-talet – femtio år innan färgfilmen från mitten av 1930-talet gjorde det möjligt att dokumentera i färg. Närmast som en kuriositet kan nämnas att Törnroths verk sannolikt utgör det äldsta finländska bildmaterial som förevisar tatueringar.

Akvarellkollektionen är unik och hör till det värdefullaste Sjöhistoriska institutet äger. Någon motsvarighet torde inte finnas hos oss och det är också därför man vid institutet planerar att publicera samlingen i en bok som samtidigt ska berätta historien om upphovsmannen.

Ett liv kantat av tragedier

Lars Törnroth föddes i Jäskis den 8 juni 1868, där fadern Julius Konstantin Törnroth – son till arkiater Lars Henrik Törnroth och Agatha, f. Taxell – var provinsialläkare. Lars Törnroth dog som sjökaptan i Helsingfors den 30 december 1904. Hans liv var i många avseenden dramatiskt och det kantades av tragedier. Ändå lyckades han genom mål-

Akvarellen "Afton i skansen" tecknade Lars i barkskeppet Neptun av Åbo, det första fartyg han mönstrade på. Den är daterad 10 april 1887. Konstnären har försett akvarellen med följande data: "Båtsman A. Anderson (med blå skjorta och pipa i hand). Timmerman J. Virtanen (på gula kistan). Lättmatros O. Johansson (i kojén). Lättmatros Johnny Matentzid (brun i syna). Lättmatros E. Mattson (röd skjorta). Jungman V. Davidsson (backan i hand). Jungman L. Törnroth (ryggen mot åskådaren). Kocken E. Lindström (slefen i hand)." Fartygets befälhavare var Israel Wuoti. Lars Törnroths samling, LT 50, Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi.

medvetenhet och hårt arbete ta sig fram i livet.

Den unge Lars blev tidigt föräldralös. Hans mor Theodolinda Josephina – dotter till professor Johan Gabriel Linsén och Vilhelmina Petronella, f. Höckert – dog 1872 innan han hade hunnit fylla fyra år. Fadern Julius dog i lunginflammation 1875, endast några månader efter att den lilla familjen hade flyttat till Tyrvis där fadern utnämns till provinsialläkare. Till förmyndare för de två föräldralösa bröderna utsågs deras mosters man, överarkitekten Ludvig Isak Lindqvist i Helsingfors. Lars flyttade emellertid till Åbo i september 1876 tillsammans med sin två år yngre bror John och

inskrevs i Svenska klassiska lyceet 1878. Under uppväxten i Åbo bodde bröderna såvitt man vet hos olika släktingar.

Lars avlade studentexamen vid Svenska klassiska lyceet i Åbo år 1889 och inskrevs i januari 1892 som elev på styrmansavdelningen vid Navigationsskolan i Åbo. Ur Navigationsskolans matrikel framgår att han "börjat idka sjöfart" den 8 juni 1886 och att han då han inskrevs redan hade gjort tjänst utom Östersjön i sammanlagt 25 månader. Mellan åren 1886 och 1899 tjänstgjorde Lars, vid sidan av studierna i finska, svenska, norska och brittiska fartyg i trafik, bokstavligen talat på de sju haven. Sin styrmansexamen avlade han år 1895 och året därpå en examen för

Lars Törnroth som nybakad sjökaptän 1899. Op 5, Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi

ångbåtsbefälhavare vid Industriskolan i Åbo. Sjökaptensexamen avlade han som klassens primus år 1899.

Törnroth seglade efter avlagd sjökaptensexamen som styrman i skonertskeppet *Gallus* från Korpo, ångfartyget *Regulus* från Helsingfors och skeppet *Ymer* från Nystad. Från år 1903 fram till sin död 1904 tjänstgjorde han som sjömättningsledare vid Lotsstyrelsen.

Uppgifterna om hans liv till sjöss – och även i övrigt – är få och de begränsar sig närmast till uppgifter som går att finna i sjömanshus- och skolarkiv, i tidningsnotiser och i ett par bevarade brev han skrev till vännerna Arne och Lennart Törnudd i Åbo. I breven beskriver han förhållandena ombord som tuffa.

Lars Törnroth avled den 30 december 1904 endast 36 år gammal i ”af influensa förorsakad lunginflammation”. Hans närmaste anhöriga var brodern John – också

han död i lunginflammation några år senare – samt fästmön Johanna Lax med vilken han enligt nekrologen ”inom kort skulle ingå äktenskap”. Johanna levde ogift hela resten av sitt liv och begravdes vid Lars sida 1938.

Det frågtes blott, det gafs [tillsvidare] ej svar

Ramarna för berättelsen om Lars Törnroths fascinerande och samtidigt gripande levnadsöde existerar, men berättelsen saknar tillsvidare mycket av de detaljer som skulle kunna ge kött på benen. Sjöhistoriska institutet tar därför gärna emot alla tänkbara upplysningar och tips som kunde göra bilden av Törnroths liv fullständigare och mera nyanserad. ■

ARTIKELFÖRFATTAREN

KASPER WESTERLUND är intendent och föreståndare för Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi och medlem i Skärgårdsinstitutets ledningsgrupp.

02 215 4152
kasper.westerlund@abo.fi

Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi, Slottsgatan
72, 20100 ÅBO
www.sjohistoriska.abo.fi
facebook: sjohistoriska.institutet

I början av augusti 1941 hade den tyska offensiven i Baltikum nått Finska vikens strand vid Kunda och kuststräckan mellan Juminda och Narva besattes. De sovjetiska styrkorna i Estland var därmed avskurna och en evakuering sjövägen var att vänta. De tysk-finska motåtgärderna bestod i att lägga ut ett vidsträckt minfält mellan Juminda udde och Kalbådagrund. Detta minfält kom att orsaka en av de största sjökatastroferna i sjökrigshistorien. Ca en tredjedel av den 170 krigs- och handelsfartyg starka sovjetiska evakueringsflottan gick natten den 28-29 augusti förlorad i minfältet och genom angrepp av fientligt flyg. Katastrofen vid Juminda skildrad av den polske konstnären Adam Werka. Efter Mati Öun, Juminda Miinilahing 1941 - maailmasündmus meie koduvetes, Juminda: Sentimel 2006.

Spång över gränsälv i nordiskt nålsöga

”SJÖFARTEN I KRIG” heter årets bok i serien Meddelanden från Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi. Det är titel nummer 35 i en fyllig boklista som fick sin början 1936, då sjöhistoriska museet grundades i Åbo. Boken har åtta fristående kapitel av olika experter med en inledning av Nils Erik Villstrand och Kasper Westerlund från institutet.

Det gäller att läsa boktiteln ordentligt: Sjöfarten i krig är inte lika med Vår sjöfart i krig, som kunde tolkas som en mer finländsk syn på krigshändelserna. Här handlar det nu om en nordisk syn på på sjöfarten under två stora krig.

På 216 sidor får läsaren en god, ställvis intressant och ibland överraskande, överblick

över vår nordiska sjöfartshistoria under två världskrig. Övriga för mig var exempelvis att minsvepningen i Finska viken under 1940-talets slut administrerades i London, men var ett sovjetiskt ansvarsområde. I alla dessa år har jag trott att Finland självt skötte den här livsfarliga insatsen.

Ingenstans nämns Transportflotte Speer, bestående av 58 finländska fartyg i nazisternas tjänst vid norska kusten ca 1942-1945. Den så kallade PinatovafloTTan, cirka 50 finländska skutor som på sovjetisk befallning skötte transporter för att driva ut de sista tyska styrkorna från västra Estland 1944, har inte heller fått plats.

Att finländska sjömän både internerades och blev krigsfångar i olika hörn av det brittiska imperiet framgår, men här kunde en litteraturhänvisning ha hjälpt intresserade finna sådant material, som författaren till kapitlet om det finska sjöfolkets villkor

under båda världskrigen av någon anledning inte refererar till.

Den nordiska aspekten blir extra intressant i Annette Forsens översikt av gränstrafiken mellan Haparanda och Torneå 1914-1917. Då var en träspång över Torne älv det nålsöga "hela världen" tvingades ta sig genom, för att någorlunda tryggt passera västerut eller österut. Till havs lurade ju ubåtar och minor.

Bron över Torne älv blev klar först 1919. Svenskarna ville inte heller dra järnväg ända till Haparanda, då man var rädd för att det skulle bli för mycket finnar i Norrbotten. I stället drogs rälsen en god bit uppströms till Karungi mitt emot finska Karunki. Vintertid fick man gå över älven, och posten fixade en linbana som var i flitig användning. I övrigt var det båt från Haparanda som gällde, tills en driftig svensk lät bygga en träspång över gränsälven till Torneå. ■

Thure Malmberg

Sjöfarten i krig

Nils Erik Villstrand & Kasper Westerlund (red.)

Meddelanden från Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi 35, Åbo 2018

Inbunden, rikt illustrerad, 216 sidor.

ISBN 978-952-12-3527-6

FÅA, Finska Ångfartygs Aktiebolaget, behandlas på framträdande plats i boken och pärmen pryds av bolagets sista lastångare, s/s Ostrobotnia, i konvoj under kriget.

40 år av nordiskt skärgårdssamarbete - historien 2008-2017

Text: Lars Nyberg

Ar 2007 sammanfattade Nordiska skärgårdssamarbetet (i fortsättningen NSS eller Samarbetet) sina första trettio år i en rapport, publicerad bland annat i denna tidskrift. Nu har ytterligare tio år förflutit och inför fyrtioårsjubileet har NSS beslutat summera sin verksamhet under åren 2008-2017.

Före 2010 dominerades verksamheten av två stora engagemang; måltidsprojektet Skärgårdssmak och turismprojektet Scandinavian Islands. Skärgårdssmak engagerade ett stort antal krogar, livsmedelsproducenter och andra företagare i skärgården, och tog även i

anspråk mycket av skärgårdssamarbetets energi och resurser. Projektet har numera övergått i bolagsform och fortsatt främst på den finska sidan. Det andra stora projektet, Scandinavian Islands, innebar främst ett ekonomiskt engagemang för NSS. Projektet gav inte så stora konkreta resultat och har under senare tid överskuggats av andra besöksnäringensprojekt, på den svenska sidan framför allt av samarbetet Stockholm Archipelago.

Efter Skärgårdssmak

Tiden närmast efter Skärgårdssmak ägnades mycket av NSS:s verksamhet åt att knyta kontakter som grund för nya projekt. Att

Trännskär i Kökar. Foto: Christian Pleijel

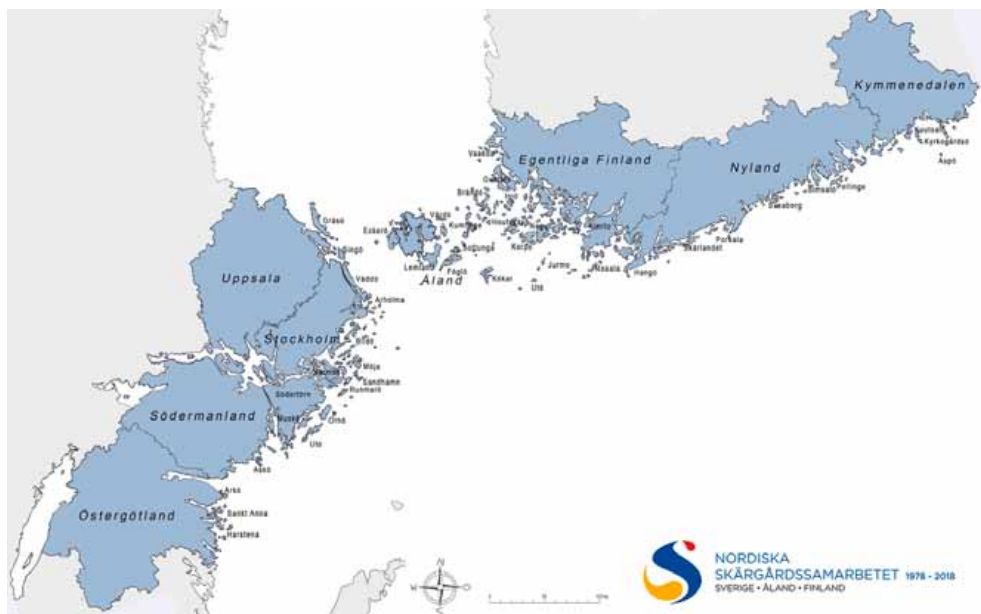
Samarbetschef Ester Miiros avtackas av dåvarande ordförande för NSS Lena Nyberg år 2015.
Foto: Annastina Sarlin

initiera och driva Interreg-projekt blev efter Finlands och Sveriges medlemskap i EU 1995 en viktig del i NSS:s verksamhet och en möjlighet att stärka Samarbetets ekonomi. NSS fick till och med regeringarnas förtroende att vara beredningsorgan för ansökningar om Interreg-projekt, en uppgift som inför programperioden 2000-2006 dock flyttades till en särskild styrkommitté.

Efter det lyckade men krävande projektet Skärgårdssmak var Samarbetet avvaktande till att engagera sig i nya åtaganden. De synliga resultaten av verksamheten blev lidande av detta, vilket fick ledsamma följder. Nordiska Ministerrådet avförde år 2011 NSS som gränskommitté och drog in det ekonomiska bidraget med motiveringen att NSS:s verksamhet brast i lokalt engagemang, effektivitet och tydliga projekt med nordisk nytta. Därmed halverades NSS:s budget.

Två medlemsregioner lämnade i detta läge NSS; Åland år 2010 och Sörmland år 2011. Vid ett skärgårdsmöte 2011 uttryckte Stockholms läns landstingsrå Gustav Andersson (numera Gustav Hemming) och landshövding Per Unckel sitt missnöje över NSS:s sviktande verksamhet. De gav sina styrelseledamöter, Samarbetets nytillträdna styrelseordförande Lena Nyberg, Skärgårdsstiftelsen, respektive Lars Nyberg, Länsstyrelsen, i uppdrag att inom ett år aktivera och visa konkreta resultat av verksamheten. Om inga förbättringar skedde övervägde man att lämna Samarbetet, vilket nog hade varit dödstöten för NSS.

Under de följande åren ansträngde sig styrelsen att visa konkreta resultat, vilket främst tog sig uttryck i ett antal seminarier rörande aktuella utmaningar för skärgården. Samarbetet bidrog även till några större projekt, dock utan att lägga stora personre-

Karta över Nordiska Skärgårdssamarbetets område. Vid rådsmötet 2018 invaldes även Kymmenedalens förbund.

surser på annat än några seminarier med anknytning till projekten.

Trots en krympt budget genomfördes den nymornade verksamheten med årliga överskott. Vid en uppvaktning hösten 2013 visade styrelsen upp NSS:s förbättrade verksamhet för Nordiska Ministerrådet i Köpenhamn, med den goda påföljden att Samarbetet igen utsågs till gränskommitté. Därmed återkom också det ekonomiska bidraget, inledningsvis för perioden 2014-16, därefter förlängt och något förstärkt.

Ministerrådet har under åren övervägt att gå över till ett projektbaserat bidragssystem för gränskommittéerna och har nyligen beslutat om ett mellanting. Det innebär att basbidragen bibehålls, med en viss ökning för NSS:s del. Samtidigt har ministerrådet reserverat pengar för projekt enligt tre särskilda prioriteringar. Av dessa är hållbar landsbygdsutveckling mest relevant för NSS,

men beröringspunkter finns även med de andra två: innovativa och resilienta regioner, samt hållbara städer och stadsutveckling.

Sakfrågor

Entreprenörskap, företagande och kulturfrågor var de sakfrågor Samarbetet prioriterade åren närmast före 2010. Efterhand tillkom miljöfrågorna, medan kulturen hamnade mer i bakgrunden. Sedan 2014 utgår verksamhetsplanen från de tre begreppen ekologisk, social respektive ekonomisk hållbarhet och därtill funktionen som plattform för att skapa projekt.

Den mest omfattande insatsen inom ekologisk hållbarhet har varit projektet Green Islands, som genomfördes åren 2012-2014 med ekonomiskt bidrag från Samarbetet och ministerrådet. Projektet fokuserade på avfalls-, energi- och VA-lösningar. I samband med Skärgårdsmässan 2008 i

Dimma i Grisslehamn. Foto: Christian Pleijel

Stockholm genomfördes en miljösamarbetsdag med syfte att bilda ett miljönätverk, som dock aldrig blev av. Vid två tillfällen, 2014 i Stockholm och 2015 i Åbo, anordnade NSS seminarier om det ökande antalet skarvar; hur bestånden kan hanteras och hur de påverkar fisken. Samarbetet har även därefter aktivt följt skarvfrågan. Under 2017 bjöd NSS in berörda aktörer för att diskutera samarbete runt norra Östersjön om EU-initiativet havsplanering. Där visade det sig att NSS:s nätverk lokalt och regionalt kan bli till nytta i arbetet.

Social hållbarhet

Tyngdpunkten i NSS:s verksamhet under de senaste åren har främst rört social hållbarhet. År 2009 genomfördes i Mariehamn ett seminarium om IT-tjänster för skärgården och 2017 ett i Helsingfors med temat Bredbandsutbyggnad och digitala tjänster. I

Stockholm 2016 hölls seminariet Tillgång till lokal service. Samma år hölls två seminarier med temat Framtidens skärgårdsskolor i Stockholm och Helsingfors, vilka lyfte fram vikten av tillgång till bra skolundervisning, de goda skolresultaten i små skärgårdsskolor och praktikexempel med ny IT-teknik.

Under 2017 inledde Samarbetet två mer omfattande utredningar: Bostäder för fastboende och demografiprojektet Morgondagens skärgårdsbor. Bostadsprojektet består dels av en jämförelse mellan berörda regelverk i medlemsländerna och dels av en studie av bostadslösningar i samverkan med arkitektskolor. Demografiprojektet studerar utmaningarna för skärgårdsbor i arbetsför ålder att flytta till eller bo kvar i skärgården. Enkätens resultat fungerar som underlag för lokala seminarier med syfte att fördjupa kunskaperna och öka det lokala engage-

manget för frågan. NSS har vidare uppmärksammat metoden Lokala ekonomiska analyser (LEA) som visar att öar och skärgårdsområden kan vara värdefulla inte bara upplevelsemässigt, utan även ekonomiskt.

Kulturprojektet Skärgårdskultur – resurs för regionidentitet och lokal ekonomi genomfördes 2008 som uppföljning av ett tidigare Interreg-projekt. Det följdes 2011 av projektet *When we were one*, en förstudie med sikte på Interreg-bidrag för fortsatt projekt om skärgårdarnas gemensamma historia. Dessvärre beviljades projektet inga Interreg-pengar, varför arbetet inte fullföljdes. NSS ordnade under en följd av år kulturting, men Kulturtinget 2010 på Åland kom att bli det sista hittills.

Unga skärgårdsbor

Ekonomisk hållbarhet har alltid varit en viktig aspekt i NSS:s verksamhet, ofta med särskild koppling till unga skärgårdsbor. År 2011 startades projektet Skärgårdar, ungdomar, företagsamhet (SUF). Även det var en förstudie med sikte på Interreg-bidrag för en större insats, men inte heller den beviljades pengar för en fortsättning. Åren 2014-15 genomfördes demografiprojektet Egna pengar om ungdomars och vuxnas sysselsättning och försörjning i skärgården, med ekonomiskt bidrag från Nordiska ministerrådet och NSS. Under projektet anordnades flera seminarier och projektet som helhet dokumenterades i en skrift. NSS stöder sedan många år det årliga skärgårdskvinnoseminariet, där företagande alltid varit en viktig fråga. Samarbetet har under senare år deltagit i mötena.

Det växande intresset för besöksnäringen har behandlats under tre seminarier; år 2012 i Helsingfors, 2013 i Stockholm och 2015 åter i Helsingfors, den senaste gången för att medverka i Interreg-projektet om små hamnar för fritidsbåtar. Under 2013 anord-

nades seminariet Fisk(e) så in i vassen, om fiskevård och fisketurism. Måltidstemat har varit aktuellt även efter Skärgårdssmak. År 2016 deltog Samarbetet med föredragshållare i symposiet Finskt mästerskap i mathantverk i Ekenäs. Seminariet Betesdrift i skärgården för att bevara det öppna skärgårdslandskapet (2017 i Stockholm) hade kopplingar till både matproduktion och besöksnäringen.

Samarbetets roller

En övergripande devis för NSS:s arbete är att fokusera på aktuella skärgårdsutmaningar där nordiskt samarbete kan göra skillnad. Det räcker alltså inte att frågorna är viktiga. I vissa sakområden finns redan etablerade nordiska samarbeten mellan kraftfulla och kompetenta aktörer, vilket begränsar NSS:s möjligheter att göra nytta. Detta gäller exempelvis för marin miljö.

De begränsade resurserna gör att Samarbetet kan initiera insatser och sedan gärna överlåta genomförandet på andra aktörer. En annan princip är att NSS inte bör driva policy-frågor, det är en fråga för samarbetets huvudmän. Däremot kan NSS när så efterfrågas utarbeta sakunderlag för policyfrågor. Det har skett rörande både skolundervisning och skarv, och är under arbete för permanentbostäder. För att förtydliga NSS:s roller formulerade styrelsen 2016 en verksamhetsidé, som successivt bearbetats.

NSS har endast resurser att arbeta med ett fåtal teman åt gången. Som komplement och för att stärka kontinuiteten i verksamheten har styrelsen fördelat omvärldsbevakning av viktiga skärgårdsfrågor mellan ledamöterna. Ett viktigt bidrag i omvärldsbevakningen är diskussionerna vid rådsmötet, NSS:s högsta beslutande organ.

NSS ska verka som plattform för att initiera och stödja projekt med EU-finansiering. Inför EU:s senaste programperiod har

insatser med gott resultat ägnats åt att skapa nya projekt. Projekten Sankt Olavs Pilgrimsled, Smart Marinas och Baltic Wings med bidrag från EU:s Central Baltic-program är direkta resultat av detta arbete. Att vara plattform för att bilda projekt innebär nätverksarbete. NSS strävar efter att utveckla breda nätverk med experter inom olika sakområden i syfte att vara en kompetent och nyttig aktör för skärgårdsfrågor.

En tredje uppgift för NSS, utöver sakfrågor och nätverksbyggande, är rollen som Nordiska Ministerrådets gränskommitté. Under senare år har Samarbetet lagt ökad vikt vid detta och deltar aktivt i den så kallade LOTS-gruppens möten. Gränshinder har varit en viktig fråga för många av gränskommittéerna. NSS har dock sett den som mindre relevant och har fokuserat på utvecklingsfrågor.

Organisation och ekonomi

NSS:s medlemskrets har varierat under tioårsperioden sedan 2008. Såsom redan nämnts lämnade Ålands landskapsregering Samarbetet år 2010 och Södermanland året därpå. För Ålands del beviljades i stället de sex åländska skärgårdskommunerna Föglö, Vårdö, Kumlinge, Brändö, Sottunga och Kökar medlemskap år 2011. Redan 2011 var NSS i kontakt med Östergötland och efter förnyade kontakter inträdde Region Östergötland år 2014 som medlem. År 2017 återkom både Region Sörmland och Ålands landskapsregering som medlemmar. Södermanland representerades tidigare av länsstyrelsen. Vid rådsmötet 2018 invaldes även Kymmenedalens förbund. Samarbetet omfattar därmed den sammanhängande skärgård som börjar norr om Kalmarsund och fortsätter ända in i Finska viken.

Medlemskap för de estländska öarna Dagö och Ösel samt det närmaste fastlandet diskuterades 2010 och har under senare år

åter förts på tal, men har avskrivits med hänvisning till språkfrågan. NSS:s arbetspråk är svenska och en övergång till engelska skulle föra med sig både praktiska och ekonomiska nackdelar. Dock ser Samarbetet gärna projektsamverkan med de baltiska länderna.

Kontakter och samverkan med andra organisationer har utvecklats under senare år, bland annat med Nordiska Ministerrådets gränskommittéer. Flera seminarier har arrangerats i samarbete med svenska Skärgårdarnas Riksförbund. Kontakten med European Small Islands Federation (ESIN) har ökat tack vare personkopplingar. Planering pågår med den europeiska organisationen Greening the Islands om en konferens 2019 i Östersjöregionen. Styrelsen har under senare år samlats till årliga internat för fördjupade diskussioner om strategi och verksamhet.

Styrelsens ordförande i inledningen av den senaste tioårsperioden var Berndt Festin, vd i Skärgårdsstiftelsen. Han efterträddes 2012 av Lena Nyberg, hans efterträdare på vd-posten. 2015 tillträdde Lars Nyberg, Länsstyrelsen Stockholm, som ny ordförande i styrelsen och efterträddes i sin tur 2018 av Christian Pleijel från Kökar. Samarbetets anställda samarbetschef var från 2009 Carl Bertil Tauler. Han efterträddes 2012 av Ester Miiros, som i sin tur efterträddes 2015 av Anna-Stina Sarlin.

Synlighet och kommunikation

NSS:s utåtriktade verksamhet före 2010 bestod främst av en årskonferens, vanligtvis i anslutning till ett rådsmöte. Vissa år anordnades även kulturting. Under de senaste åren har NSS systematiskt arbetat med att öka sin synlighet genom egna arrangemang, men även genom samverkan och deltagande i andras evenemang av intresse. Hemsidan förnyades 2012 och år 2015 skaffade NSS en egen Facebooksida.

Glada barn under en träff inom projektet Young Voices 2013. Foto: © NSS

Sedan 2016 kan alla på distans ta del av NSS:s seminarier genom en streamingtjänst via hemsidan. På så vis kan vi kraftigt öka nyttan av våra aktiviteter. Streamingtjänsten åskådliggör också skärgårdens speciella villkor med småskalighet och tidsödande, dyra transporter. Lärare har ont om tid och pengar att resa till exempelvis de skolseminarium som NSS anordnade 2016 och lantbrukare har svårt att lämna sina djur för att delta i ett betesseminarium. Enligt uppgift gjordes 60 uppkopplingar till streamingtjänsten under betesseminariet, vilket är uppmuntrande och visar hur ny IT-teknik kan underlätta livet i skärgården. Inspelningar och presentationer från seminarierna finns tillgängliga även efteråt på NSS:s hemsida.

Slutord

År 1998, i samband med Samarbetets tjugooårsjubileum, beskrev NSS:s dåvarande styrelseordförande, regionplanedirektören i Stockholms läns landsting Bo Wijkmark,

kärnan i det gränsöverskridande skärgårdssamarbetet på ett sätt som fortfarande i stort är giltigt:

”Vi trycker på det som vi menar har varit vårt framgångsrecept: småskaligheten, närheten, vardagsarbetet. Vi vill bygga vidare på detta och återskapa det gränslösa skärgårdshavet mellan våra fastlandskuster, det hav där våra förfäder rörde sig fritt och upplevde gemenskap i liv och leverne. Vi vill att hela Europa – medlemsstater, ansökarländer och övriga nationer – skall respektera skärgårdarnas kvaliteter och skärgårdsbarnas behov och samtidigt uppfatta regionen som en samfärd tillgång att vårda, bevara och älska. Ramen för samarbetet ligger fast: samspelet mellan den bofasta befolkningens levnadsvillkor och de omgivande regionernas rekreatjonsbehov.”

NSS har under den senaste tioårsperioden upplevt både framgångar, kriser och förändringar av såväl inre som yttre natur. Det bistrare säkerhetsläget runt Östersjön och

Propellersamling. Foto: Christian Pleijel

Brexit har medfört att ländernas fokus på Bryssel parats med ett ökande intresse för nordiskt samarbete. År 2009, i början av senaste tioårsperiod, befann sig Samarbetet i kris såsom har beskrivits. Åland och Södermanland gick ur NSS och risken för nedläggning var uppenbar. Men utvecklingen vändes och efter en del konvulsioner har NSS konsoliderats.

Både verksamheten och medlemsområdet har växt, kommunikationsarbetet har skärpts och externa kontakter breddats. Åland och Södermanland återvände och med de nya medlemmarna Östergötland och Kymmen-

dalen täcker nu Samarbetet hela den sammanhängande skärgården, alltifrån norra Kalmarsund till inre Finska viken. Detta nordiska skärgårdssamarbete behövs - lika mycket nu som för fyrtio år sedan - som ländernas gemensamma redskap för att vårda och berika vår gemensamma skärgård inför framtiden - en fantastisk, men inte alltid lätthanterlig skatt.

ARTIKELFÖRFATTAREN

LARS NYBERG var ordförande i NSS:s styrelse 2015-2018

lars.aa.nyberg@gmail.com

Skärgårdens historia

Enligt den nya ordföranden för NSS

Text: Christian Pleijel

Jag heter Christian Pleijel och bor på Kökar i Ålands skärgård sedan år 2005. Min och skärgårdens gemensamma historia är alltså 15 år gammal, inte så imponerande.

Den organisation jag har förtroendet att vara styrelseordförande i – Nordiska skärgårdssamarbetet – har funnits i över fyrtio år, alltså under det som vi inom politisk historia kallar modern tid, tiden efter första världskriget. Gården där jag bor har varit i min släkts ägo sedan 1500-talet, vilket också kallas modern tid fast då av historiker, som då menar tiden efter att medeltiden tog slut.

Marken under gården där jag bor – själva Kökar – är en gammal nernött bergskedja som bildades för tvåtusen miljoner år sedan. Vattnet som omger marken under gården där jag bor är liksom allt vatten på jorden en del av en cykel. Vi har bara en viss mängd vatten på klotet där vi bor. Det förblir detsamma, ständigt rörligt i ett slutet system. Små droppar vatten skapar de mäktiga oceanerna och det vatten vi dricker idag kan innehålla vattenmolekyler från ett bad som Cleopatra tog för tvåtusen år sedan. Det är vattnet som gör oss till öbor, som sätter villkoren för vårt speciella, underbara, gränslösa skärgårdsliv.

Nordiska skärgårdssamarbetets område sträcker sig från Virojoki i Kymmenedalen till Häradsjär i Östergötland, 800 kilometer fågelvägen, med 250 bebodda öar med en fast befolkning om 50.000 personer, en sommarbefolkning om en halv miljon

personer, och åtskilliga miljoner besökare. Ändå är det mest vatten. Det är vattnet som förenar oss, som gör oss gränslösa. Bronsålderns säljägare, medeltidens pilgrimer, ofredernas soldater och flyktingar, koggarna, skutorna, segelskeppen, ångfartygen och kryssningsfärjorna, alla rör sig på vattnet, på havet omkring oss, Östersjöns väldiga bas-sänger där vi bor på grunda trösklar som knappt sticker upp ur vattnet.

Östersjön är ett ur ekologisk synvinkel ungt hav, jämfört med till exempel Medelhavet där ekosystem och arter har haft miljoner år på sig att bildas och " mogna " under förhållanden som inte har varit särskilt dramatiska. Vi har bara haft några få tusen år under vilka förhållandena flera gånger helt förändrats. Ofta beskriver vi Östersjön i termer av vad det INTE är: det är inte salt, det har inte de salta havens biologiska mångfald, det har inte en stor omsättning och utbyte av vattenmassorna.

Antalet växt- och djurarter i vårt hav är relativt litet, men varje art förekommer ofta i stort antal. De lever sina liv i gränzoner där de marina arterna måste klara av förhållanden med "för låg" salthalt medan sötvattensarterna måste hantera förhållanden med "för hög" salthalt. Östersjön är av helt naturliga orsaker en nästan omöjlig miljö för de flesta arter, eftersom de måste anpassa sig till ett liv som i grunden är fullt av stressfaktorer.

Skärgården är ett ur social synvinkel ungt samhälle, jämfört med till exempel Medelha-

vets mångtusenåriga historia. Vi har bara haft tusen år på oss att flytta in, bygga båtar, bryggor, hus och bodar, odla upp marken, fiska, mjölka våra små skärgårdskor, hålla ting, ordna skolor, lägga ut elkablar, färjelinjer och fibernät. Havet är gränslöst, men livet har varit begränsat och stundom hårt, inte minst när de stora landmakerna har flyttat gränserna mellan oss, som bor på öarna.

Gränser är inte alltid tydliga, man ser dem inte så lätt. De stora färjornas passagerare vet inte i vilket land de är, inte förrän mobiltelefonen meddelar att de är i ett nytt täckningsområde. Men för sextio år sedan, efter andra världskriget, såg skärgårdsborna en tydlig privatekonomisk gräns mellan skärgården och fastlandet. Man tvingades flytta över den gränsen in till arbetsplatser och skolor på fastland och i städer. Vi har ännu inte återhämtat oss från den flyttvägen över havet. Därför jobbar Nordiska skärgårdssamarbetet hårt med frågorna om bostäder, inflyttning

och de tyvärr inte helt gränslösa regelverken. Andra viktiga frågor för oss är besöksnäringen och att det finns skolor i skärgården.

En skärgårdsbo måste anpassa sig till ett liv fyllt av stressfaktorer: långt till privat och offentlig service, en illa fungerande fastighetsmarknad, högt kostnadsläge vad gäller drivmedel, dagligvaror, byggvaror, hantverkare och andra tjänster, en oklar framtid för dagis, skola och vård, en arbetsmarknad som kräver hög grad av risktagande och egna initiativ. Det fostrar å andra sidan människor på öar till att bli självständiga, företagsamma, sociala och hjälpsamma. Det finns ingen storstad att gömma sig i, inga stora kollektiva resurser att utnyttja.

Att bo på en ö är att bo i alfabetets sista bokstav: i slutet, längst bort. Bokstaven ö är en cirkel med två prickar. Den är också ett piktogram, en symbol för en ö: först cirkeln som fångar in, en symbol för det avgränsade,

enskilda och egna. Därefter de utmärkande prickarna: en för allt det positiva, småskalighet, närhet, värme och solidaritet - allt som gör att öar ibland verkar vara rena paradiser. Den andra pricken för det negativa, trångsynta, inavlade, bakåtsträvande, den tristess som också är en del av det insulära livet.

Framtiden är inte vad den har varit, varken i skärgården eller på fasta land. Skärgården har i sin historia aldrig varit så hotad som i dag och jag menar då inte att det främst är öborna som är utrotningshotade, utan att det är vattnet som är hotat. Vattnen som omger oss lider av föroreningar från land, föroreningar från fartyg, föroreningar från förbränning och ren dumpning. Också vattnet på land – dricksvattnet – hotas, har vi blivit varse den underliga sommar som gick.

De gränser vi behöver överskrida är också vetenskapens. Min tillbakablick på skärgårdens historia har respektlöst hoppat mellan

geografi, geologi, ekologi, politik, ekonomi och sociologi. Är inte det vad hållbarhet handlar om? Att våga koppla ihop system på tvären, att se det som förenar och som skaver, att hantera komplexitet? Vi måste kunna röra våra tankar från årmiljoner till modern tid, förstå sammanhang och nå synergi - det vill säga göra så att $2 + 2$ blir 5, fastän vi oftast tenderar att skapa anergi, när $2 + 2$ bara blir 3.

Min version av skärgårdens historia har mest handlat om vatten, havet som förenar och förbinder. Vattnet har inga gränser men vår vattenanvändning måste ha gränser. Vår framtid hänger på att vi löser våra gemensamma, gränsöverskridande, gränslösa frågor. För en öbo är kanske vattnet den allra viktigaste? ■

Joels får. Foto: Christian Pleijel

Anders Nordström, David Nilsson och Christian Pleijel

De vill använda vatten två gånger

Text, foto och illustration: Christian Pleijel

slutet av november samlades öbor, företagare, intresseorganisationer, tjänstemän, politiker, studenter och forskare på Artipelag i Värmdö för att starta upp ett nytt projekt inom vatten och avlopp, kallat Circular Water Challenge. Deltagarna representerade öar tvärs över havet - från Stockholm, Åland och Åboland.

Små öar har ofta en besvärlig vatten- och avloppssituation på grund av att:

- små öar vanligen har brist på naturliga sötvattenresurser

- små öars befolkning mångdubblas av säsonsboende och sommarturister, vilket medför stor och ojämn efterfrågan på VA-tjänsterna

- små öar ofta är unika eko- och kulturmiljöer där varje åtgärd kräver varsamhet

- små öar sällan är anslutna till fastlandets VA-system

Morgonfågel. Foto: Christian Pleijel

Detta gör det besvärligt för den kommun som ansvarar för vatten och avlopp på ön. Därför vill vi inom det här projektet göra en vattenplan för varje ö, spara vatten och återanvända vatten.

KTH, som leder projektet, har en modell där man skivar upp en ö i tre lager. Underst

finns naturlandskapet: det vatten som naturligt finns på ön, och metoder för hur man kartlägger det. Nästa lager är kulturlandskapet: vad händer när människan flyttar in med sina vattenbehov, och hur beräknas den verkliga efterfrågan? Det översta lagret är tekniklandskapet: brunnar, pumpar, cisterner, verk, ledningar och mätare som männis-

Öarna i studien (prel)

kan bygger för att tillgodose sina behov utifrån de naturliga förutsättningarna, samt regler och kostnader för denna infrastruktur.

Modellen utvecklades av Pleijel år 2017 i en studie av vattensituationen på 8 europeiska öar (se <https://www.watersavingislands.com>). Varje ö i studien kommer först att beskrivas enligt modellen, för att man sedan ska kunna planera hur vatten kan sparas och återanvändas.

Öarna i studien är olika och har skilda förutsättningar. Den senaste tiden har alla blivit medvetna om bristen på vatten, till exempel Sandhamn med 3.000 besökare om dagen under högsäsong. Men det renade vattnet från Telegrafholmens reningsverk intill Sandhamn går ut i havet och kan kanske återanvändas?

Långviks nya VA-anläggning på Möja avsaltar havsvatten till dricksvatten, som sedan renas och släpps tillbaka i Östersjön. Hur skulle det kunna användas till dusch, toa, bevattning, jordbruk?

Örö, som nyligen har öppnats för allmänheten, fick slut på grundvatten i somras. Hur skulle ett mer cirkulärt vattenbruk kunna tas i praktiskt bruk?

I vår startar projektet på allvar med fältstudier på de 8 eller 9 öarna: Sandhamn och Möja (Värmdö kommun), Tjockö och/eller Fejan (Norrtälje kommun, prel), Oaxen (Södertälje kommun, prel), Brändö och Kökar (Åland), Korpo och Örö (Åboland).

Det är Stockholms läns landsting, kommunerna, Pargas stad, Ålands landskapsregering, Nordiska skärgårdssamarbetet och KTH som sätter pengar i blöt – eftersom de anser att frågan är viktig och att många andra kommer att kunna lära sig hur man återanvänder vatten. Ansvariga för projektet är universitetslektor Anders Nordström (författare till "Dricksvatten för en hållbar framtid"), docent David Nilsson (chef för KTH:s vattencentrum) och Christian Pleijel (programdirektör vid KTH, samt kökarbo).■

ARTIKELFÖRFATTAREN

CHRISTIAN PLEIJEL är lärare i ledarskap och förändring på KTH i Stockholm, och ordförande för Nordiska skärgårdssamarbetet. Jag är mycket intresserad av frågor som rör långsiktig planering av transportsystem, energi, vatten och avfall på öar. Jag pratar mycket på jobbet, jag gillar att gå och jag skriver mycket. Jag tycker om det som är smått, som står på tillväxt. Jag odlar min potatis själv och jag arbetar där jag hänger min hatt vilket ofta är på färjor, bussar och flygplan – en stor del av en öbos liv.

christian.pleijel@es.kth.se
+358-457-342 88 25

Prenumerera på Skärgård

Tidskriften Skärgård dokumenterar det mest unika område vi har i vårt land. Även ur ett internationellt perspektiv utgör våra levande skärgårdssamhällen ett kulturarv.

Prenumerera på tidskriften eller ge den som gåva - en julklapp som räcker hela året! Fyra innehållsrika nummer kostar endast 46 euro.

Beställ via www.skargard.fi eller kontakta anita.julin@abo.fi, +358-(0)50-4096403

Skärinytt

5-6 januari, 2-3 februari & 2-3 mars **Veckoslut i Kreativa Korpo (ViKK)**

ViKK vill locka besökare till Korpo med olika slags aktiviteter, evenemang eller attraktioner det första veckoslutet i månaden året runt. Konceptet arrangeras av Pro Korpo rf för att de lokala företagarna och kulturaktörerna ska kunna nå ut till en bredare publik. Mer info på webbsidan kreativakorpo.fi.

1 mars **Framtidsstema för** **Skärgårdshavets vinterträff 2019**

I år sätter Skärgårdshavets vinterträff fokus på år 2050. Hur ser livet i skärgården ut då? Vad kan ha utvecklats till det bättre, vad har vi lyckats bevara på dagens nivå och hur har till exempel klimatet förändrats på 30 år?

Vinterträffen arrangeras av Skärgårdshavets biosfärområde och hålls på Kasnäs fredagen den 1 mars. Mer information kommer du att hitta på biosfärområdets hem- och Facebooksida.

Skärinytt är till för alla som vill puffa för olika evenemang av allmänt intresse i våra olika skärgårdsområden. Skicka gärna information om ditt evenemang till adressen tidskriftenskargard@gmail.com. Notera att Skärgård nästa gång utkommer i mitten av mars, deadline ca en månad innan.

13 mars
St Olav Waterway - S:t Olofs sjöled presenteras på Arbis i Åbo kl 18.15

I maj 2019 öppnar pilgrimsleden till S:t Olofs minne från Åbo västerut mot Trondheim i Norge. Leden går genom världens vackraste skärgård och fredens öar över till Hälsinglands djupa skogar. Under kvällen på Arbis får du lära dig lite mer om den legendariske Olof, pilgrimer och vandringsturism.

Läs mer om vandringsleden: www.stolavwaterway.com

Åbo svenska arbetarinstitut: <https://opistopalvelut.fi/abo/index.php?l=sv>

Vintern på Skärgårdscentrum Korpoström

Fram till mars är utställningsavdelningen öppen för besökare den första lördagen i varje månad, men kan även öppnas för grupper på beställning och i samband med evenemang i huset. Årets stora utställning heter "Ofredstider – 1700-talets krigsår i skärgården". I auditoriet kan du bekanta dig med historien om äventyraren Salomon Andrées kraschlandning med vätgasballong vid Brunskär i Korpo för 125 år sedan. Se centrets hemsida för aktuell information om öppethållningstider!

Foto: Pia Prost

Vandring över Lenholmen i Pargas. Foto: Pekka Tenhonen © St Olav Waterway

På sista bilden kan du se en del av den nya pilgrimsleden St Olav Waterway, eller S:t Olofs sjöled som leden heter på svenska. Från Åbo ringlar den sig genom ett vackert nordiskt kulturlandskap, över land och hav, genom skärgård, djupa skogar, öppen odlingsmark och dramatiska fjällandskap mot Trondheim. Pilgrimsleden invigs den 24 maj 2019 i Åbo.

Det landskap som vandrare från hela världen kommer att få uppleva framöver presenteras i nästa nummer av Skärgård. Numret görs i samarbete med Nordisk kulturlandskapsförbund (NKF), en intresseorganisation som vill öka intresset för de nordiska ländernas kulturlandskap och främja ett bruk av jorden som tar hänsyn till landskapets kultur- och naturhistoriska värden.

NKF har medlemmar från Finland, Sverige, Danmark och Norge, där också dess hemort ligger. De representerar en mängd

olika specialiseringar, men förenas av ett intresse för människans påverkan på landskapet genom tiderna. Förbundets årsmöte arrangeras varje år i ett speciellt intressant kulturlandskap, i augusti 2020 kommer årsmötet att hållas i Skärgårdshavet.

Landskapet kan innehålla spår från varierande tidsepoker, från jakt, svedjebruk, jordbruk, skogsbruk, sjöfart, fiske, varierande industri med mera. Kulturlandskapet är viktigt för människans identitet och också en stor kunskapskälla till våra nordiska länders kultur- och naturhistoria. Den gemensamma publikationen Skärgård/Nordisk bygd kommer att beskriva skärgårdens natur- och kulturhistoria på djupet - inte bara för finländare utan även för nordiska läsare.

Med en önskan om snöiga vinterlandskap,

Nina Söderlund & Pia Prost, Skärgård

Aaro Söderlund, NKF

Sista bilden